

UDK: 355:338(497.5 Dalmacija)“1700/1718“(093)
94(497.5 Dalmacija)“1700/1718“(093)
Primljeno: 10. 8. 2016.
Prihvaćeno: 10. 11. 2016.
Izvorni znanstveni rad

Vojno poduzetništvo u Mletačkoj Dalmaciji i Boki od 1700. do 1718. godine*

Nikola Markulin
Nikole Tesle 14 D
23000 Zadar
Republika Hrvatska
E-adresa: nikola.markulin@gmail.com

Autor u radu, na temelju spisa nastalih djelovanjem mletačke vojne administracije, razmatra pojavu vojnoga poduzetništva u Mletačkoj Dalmaciji i Boki u razdoblju od 1700. do 1718. godine. Posebna je pozornost usmjerena na obrasce vojno-poduzetničkih aktivnosti, kao i na uključenost lokalnih elita u te aktivnosti. Te se pojave nastoje razumjeti i objasniti u širem kontekstu europskoga ranomodernog ratovodstva.

Ključne riječi: vojno poduzetništvo, Mletačka Dalmacija i Boka, profesionalne postrojbe *Oltramaringi* i *Croati a cavallo*, Drugi morejski rat

Koncem 17. i početkom 18. stoljeća Mletačka Republika je vodila dva rata protiv Osmanskoga Carstva – Morejski rat (1684. – 1699.) i Drugi morejski rat (1714. – 1718.). Iako su istočnojadranska obala i njezino zaleđe objema zaraćenim stranama, makar sudeći po angažmanu materijalnih i ljudskih resursa, bile sporedno bojište (spomenutim kriterijem Levant, odnosno današnja Grčka i njezini otoci, za Veneciju je bilo glavno, a za Osmansko Carstvo drugo po važnosti), velike su se ratne operacije vodile i na tim prostorima. U oba je rata Republika svoj istočnojadranski posjed uspjela uvećati.¹ Mletačka vojska angažirana u tim

* Rad je nastao kao dio istraživanja znanstvenog projekta "Vojnički život i slike ratnika u hrvatskom pograničju od 16. st. do 1918." (IP-2014-09-3675) Hrvatske zaklade za znanost.

¹ Pregled vojnih operacija i općih prilika u Dalmaciji i Boki u promatranome razdoblju vidi kod: Gligor Stanojević, *Jugoslavenske zemlje u mletačko-turskim ratovima XVI-XVIII vijeka* (Beograd: Posebna izdanja Istorijskog instituta u Beogradu, 1970); Stanojević, "Dalmacija u vrijeme mletačko-turskog rata 1714 - 1718. godine", *Istorijski glasnik* 1-4 (1962): 11-49; Tea Mayhew, *Dalmatia between Ottoman and Venetian Rule. Contado di Zara 1645-1718* (Rim: Viella, 2008); Josip Vrandečić, *Borba za Jadran u ranom novom vijeku: Mletačko - osmanski ratovi u venecijanskoj nuncijaturi*

operacijama u Dalmaciji i Boki sastojala se od profesionalnih postrojbi (*militie pagate*), teritorijalne milicije (*cernide, ordinanze, krajine*) te raznih neregularnih ratničkih družina (*venturieri*). Profesionalne postrojbe činile su najvažniju borbenu snagu mletačke vojske, a velik dio njih novačen je i organiziran na području Dalmacije i Boke i njima susjednih krajeva. Riječ je o pješačkim postrojbama koje je mletačka vojna administracija u promatranome razdoblju nazivala *Oltramariani* i konjaničkim postrojbama nazivanim *Croati a cavallo*. One su, kao što je to bio slučaj s većinom profesionalnih postrojbi suvremenih europskih vojski, bile organizirane, opremane i vođene oslanjanjem države na široki spektar privatnih poduzetničkih aktivnosti koje se u novijim historiografskim raspravama uvriježilo označavati sintagmom “vojno poduzetništvo.”²

Ovim se radom žele, kroz prilično dobro sačuvane spise mletačke vojne administracije u Dalmaciji (u prvom je redu riječ o spisima mletačkih generalnih providura – *Provveditore generale di Dalmazia et Albania* – koji su stajali na čelu vojne administracije i bili vrhovni vojni zapovjednici mletačke vojske u pokrajini), rekonstruirati vojno-poduzetničke prakse na mletačkim istočnojadranskim posjedima od 1700. do 1718. godine. Poglavitito se nastoje razlučiti mehanizmi pomoću kojih su mletačke upravljačke elite obrasce i mehanizme raširene u to vrijeme u gotovo čitavoj Europi nastojale prisposodobiti lokalnim prilikama u Dalmaciji i Boki. Nadalje, posebna je pozornost usmjerena na uključenost lokalnih elita u vojno poduzetništvo kao i na mehanizme državnoga nadzora nad tim aktivnostima.³ Valja, nadalje, upozoriti kako je, unatoč tomu što je 1699. godine završen petnaestogodišnji rat protiv Osmanlija, mletačka vojna organizacija u Dalmaciji nastavila još desetak godina djelovati gotovo ratnim kapacitetima (u pravilu se

(Split: Izdanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, 2013).

² Opširno i iz različitih očista ovaj fenomen proučavaju studije: Victor Gordon Kiernan, “Foreign Mercenaries and Absolute Monarchy”, *Past & Present* 11 (1957): 66-86; Fritz Redlich, *The German Military Enterpriser and his Work Force*, sv. 2 (Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GMBH, 1965); Irving A. Anthony Thompson, *War and Government in Habsburg Spain, 1560-1620* (London: Athlone Press, 1976); William H. McNeill, *The Pursuit of Power. Technology, Armed Force, and Society since A. D. 1000* (Chicago: The University of Chicago Press, 1982), 63-116; Geoffrey Parker, *The Military Revolution. Military innovation and the rise of the West, 1500-1800* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 64-75; Janice E. Thomson, *Mercenaries, Pirates, and Sovereigns. State-building and Extraterritorial Violence in Early Modern Europe* (Princeton; New Jersey: Princeton University Press, 1994); David Parrott, *Richelieu’s Army. War, Government and Society in France, 1624-42* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001); David Parrott, *The Business of War. Military Enterprise and Military Revolution in Early Modern Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 2012); Jeff Fynn-Paul, ur., *War, Entrepreneurs, and the State in Europe and the Mediterranean, 1300-1800* (Leiden; Boston: Brill, 2014).

³ O vojnome poduzetništvu u Dalmaciji i Boki u vrijeme Morejskoga rata vidi: Nikola Markulin, “Vojno poduzetništvo u mletačkoj Dalmaciji i Boki za vrijeme Morejskog rata (1684. – 1699.)”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 56 (2014): 91-142. U istome radu vidi opširno o odnosu domaće historiografije prema ovoj temi te ponešto proširenu argumentaciju o istome problemu vidi u: Markulin, “Mletačka vojna organizacija u Dalmaciji i Boki od Morejskog rata (1684. - 1699.) do Požarevačkog mira 1718.” (doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru, 2015), posebice str. 7-15 i 44-47.

u minulim razdobljima nakon sklapanja mirovnih sporazuma mletačka vojska, poglavito njezine profesionalne postrojbe, višestruko smanjivala ne bi li se, dakako, proporcionalno smanjili i golemi izdaci za vojsku). Razlog je tomu Rat za španjolsku baštinu u kojemu je Republika proglasila naoružanu neutralnost, a čuvanje svojih kopnenih posjeda u Italiji uvelike povjerila vojnim postrojbama čiji su časnici i vojnici potjecali iz mletačkih posjeda u Dalmaciji i Boki ili iz njima susjednih krajeva.⁴ Iz Dalmacije i Boke u Italiju su do 1712. godine redovito odlazile i tamo se rotirale profesionalne postrojbe mletačke vojske – *Oltramarini* (pješaštvo) i *Croati a cavallo* (konjaništvo), ali i postrojbe dalmatinskih cernida – mletačke teritorijalne milicije.

Ukratko, vojno poduzetništvo najjasnije se ocrtava postupkom kojim su suvereni europskih ranomodernih država, u pravilu suočeni s nemogućnošću vlastitih administrativnih aparata da potpuno samostalno obave poslove podizanja, organiziranja (uključujući, dakako, i financiranje), te vođenja vojski koje bi odgovarale njihovim potrebama, takve zadaće, u većoj ili manjoj mjeri, prepuštali privatnim vojnim poduzetnicima. Iako šira znanstvena javnost ovaj model vojne organizacije najčešće percipira kroz poznatu praksu unajmljivanja postrojbi vojnika plaćenika koje su novačili, organizirali i opremali, a potom svoje i njihove usluge “prodavali” europskim državama i vladarima, vojni zapovjednici poznatiji kao *condottieri*, on je, u vremenu od 16. do 18. stoljeća kada je bio na vrhuncu, obuhvaćao mnogo širi spektar, u prvome redu, organizacijskih i financijskih aktivnosti koje su stajale izvan izravnoga nadzora državnoga aparata.

Vojno poduzetništvo i organiziranje postrojbi *Oltramarina* i *Croati a cavallo*

Mletačka je vojska još od 15. stoljeća svoje redove popunjavala vojnicima i postrojbama unovačenima na svojim istočnojadranskim posjedima i njima susjednim zemljama, te se pritom koristila uslugama lokalnih vojnih poduzetnika od kojih su neki bili podanici drugih suverena, pa čak i visoki osmanski službenici.⁵

⁴ O Mletačkoj Republici u Ratu za španjolsko nasljeđe vidi: Gaetano Cozzi, Michael Knapton, Giovanni Scarabello, *Povijest Venecije*, sv. II (Zagreb: Antibarbarus, 2007), 181-182, 591-594.

⁵ Povjesničar J. R. Hale kao neke od najistaknutijih mletačkih partnera u poslovima novačenja, uz bosanske sandžakbegove, na području Bosne i Hrvatske u 16. stoljeću navodi vojvodu Kožula Štrbca (*Cosul Starbach*), krbavskoga kneza Ivana, te neke pripadnike obitelji knezova Frankapanskih. Vidi: Michael E. Mallett, John R. Halle, *The Military organization of a Renaissance State: Venice ca. 1400 to 1617* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), 317-319, 429-460. U izvornome spisu o događajima na današnjoj crnogorskoj obali gdje su Mlečani 1537. godine angažirali stotinu konjanika “Hrvatske” (*di Croatia*): Šime Ljubić, ur., *Commissiones et relationes Venetae (1525-1553)*, sv. II, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, vol. 8 (Zagreb: JAZU, 1877), 121. Nadalje, mletački su službenici 1615. godine zabilježili: *Dalli soldati della nazione crouata co' quali Vostra Serenita intende di contrapesare la militia albanese, riceverebbe anco assai buon servizio, quando fussero (com' ella crede) levati in stato alieno e particolarmente da quello del Signor Turco*. Grga Novak, ur., *Commissiones et relationes Venetae (1588-1620)*, sv. VI, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, vol. 49

Oslanjanje mletačke vojne administracije na vojno poduzetništvo dalmatinskih i bokeljskih elita u vrijeme Morejskoga rata višestruko se uvećalo u odnosu na minula razdoblja. U petnaest ratnih godina mletačke su vlasti s lokalnim vojnim poduzetnicima sklopile oko 170 ugovora o novačenju pješačkih i konjaničkih postrojbi. Dominirale su postrojbe veličine satnije, ali je unovačeno i nekoliko pješačkih pukovnija.⁶ U tim su se poslovima osobito istaknuli pripadnici (nerijetko i nekolicina njih) obitelji Fanfonja, Benja, Mitrović, Corponese, Renessi, Branković, Crnica... Oni su uspjeli izgraditi relativno široke i djelotvorne poslovne mreže patronatsko-klijentskih odnosa koje su nerijetko sezale i preko teritorija pod suverenitetom Republike.⁷

U razdoblju od 1700. do 1718. godine novačenje pješačkih postrojbi *Oltramarina* i konjaničkih postrojbi *Croati a cavallo* u pravilu se obavljalo na sljedeći način. Senat bi dukalom generalnim providurima, najvišim državnim službenicima i vrhovnim vojnim zapovjednicima u provinciji, naložio novačenje potrebnoga broja vojnika, a istom bi se dukalom precizirali i općeniti uvjeti ugovora kakvi će se sklapati s novačiteljima kao što su plaće časnika i vojnika, dob vojnika (najčešće su vojnici morali biti u dobi od osamnaest do pedeset godina), te veličina postrojbe odnosno broj časnika i vojnika koji je morala sadržavati. Važnu odredbu činili su i mehanizmi kojima je država poticala potencijalne novačitelje (posredno i novake). Riječ je bila o isplatama novca u obliku predujma koji se općenito nazivao *prestanza*, a postojala su dva takva modela nazivana *donativo* i *sovvenzione*. Nakon što bi od Senata dobio takvu dukalu, generalni providur je razglašavao poziv za novačenjem novih postrojbi ili bi se, vrlo često, izravno obraćao već prokušanim vojnim poduzetnicima (nerijetko su mu i oni sami nudili vlastite usluge). Tada bi sklapali ugovor čije su glavne stavke (*capitulazioni*) već bile određene dukalom, a providur bi sa svakim dogovarao ostale uvjete posla koji nisu bili precizirani u dukali, kao što su određivanje mjesta gdje novačitelj ima prikupljati postrojbu i gdje će mletački službenik obaviti njezinu prvu smotru (*piazza d'armi*), te rok do kada se treba unovačiti propisani broj vojnika. Poslovi su se završavali na način da bi providur – nakon što se osobno uvjerio u to da je druga strana izvršila svoje obaveze odnosno da je postrojba doista ustrojena ili bi

(Zagreb: JAZU, 1970), 225-227. Još o takvim postrojbama: Grga Novak, ur., *Commissiones et relationes Venetae (1591-1600)*, sv. V, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, vol. 48 (Zagreb: JAZU, 1966), 21, 58, 187-188, 277. U spisu napisanome početkom Morejskoga rata mletački je providur zabilježio: *Prima della Guerra non si permetteva a Capitani di Galeota, valersi d'essi, ma de soli sudditi del Turco. Doppo la Guerra venute le Provinzie alla divozione da quali si ricavavano li soldati...* Hrvatska (dalje: HR)-Državni arhiv u Zadru (dalje: DAZD)-fond 1-Generalni providuri za Dalmaciju i Albaniju (dalje: GPDA), *Dispacci*, Pietro Valier (1685-1686), kut. 2, 109v-110v.

⁶ Pješačke satnije *Oltramarina* i konjaničke satnije *Croati a cavallo* nominalno su imale pedeset vojnika, a pukovnije su se nominalno sastojale od deset takvih satnija. Opširnije vidi u: Markulin, "Mletačka vojna organizacija", 44-88.

⁷ Opširnije vidi: Markulin, "Vojno poduzetništvo."

o tomu primio obavijest nekoga drugog mletačkog službenika – nositelju ugovora izdavao potvrdu (*patente*) kojom bi njega ili osobu koju bi on odredio izabrao za zapovjednika novounovačene postrojbe.

Takvi postupci novačenja jasno se ocrtavaju u službenim spisima. Senat je već u studenome 1700. godine, prije nego li su ratne operacije europskih sila i započele, generalnome providuru Alviseu Mocenigu naložio novačenje novih tisuću vojnika *Oltramarina*.⁸ Godine 1703. generalni providur Marin Zane također je dobio senatske dukale kojima su mu naložena nova novačenja *Oltramarina*. Jedan od prvih koji su se odazvali providurovu pozivu i ponudili novačenje pješачke satnije bio je bojničar vojske (*sargente maggiore di battaglia*) Ivan Marinović.⁹ Nove dukale s nalogima za novačenje primio je i generalni providur Giustin Da Riva početkom 1706. godine,¹⁰ kao i njegov nasljednik Vincenzo Vendramin 1709. godine.¹¹ Očekivano, potreba za novim vojnicima pojačala se novim ratom Venecije i Osmanlija te je Senat od generalnih providura tražio nova novačenja kao što je to, primjerice, bio slučaj u siječnju 1718. godine kada je providuru Alviseu Mocenigu dukalom naloženo novačenje dvije tisuće vojnika.¹²

Novac koji je država davala ili obećavala dati vojnim poduzetnicima po sklapanju ugovora o novačenju u obliku spomenutih predujmova (*prestanza*) bio je jedna od najvažnijih stavki ugovora o podizanju postrojbi sklopljenih između države i vojnih poduzetnika, a ujedno i jedan od glavnih čimbenika koji su motivirali potonje da se odazovu na državne pozive za novačenje vojnika. Tim su iznosom oni nastojali umanjiti ili pokriti početne troškove novačenja kao i troškove dovođenja novaka do mjesta na kojima se postrojba trebala ustrojavati (*Piazza d'armi*). Jednom kada bi se novaci prijavili na ugovorenome mjestu započinjale su isplate njihovih plaća, a kada bi postrojba dostigla polovinu ugovorenoga broja vojnika (u pravilu 25), plaće su se isplaćivale i njezinim časnicima te bi od toga trenutka (makar nominalno), budući da su isplate od države često

⁸ *A di 8. gennaio 1700. mv. Spalato. In Ducali dell' Ecc.mo Senato di 20. novembre prossimo passato impartitomi facultà, e l'incarico per una leva di mille fanti Oltramarini per passare in Italia con le solite formalità et imprestanze di ducati 150 per compagnia sono state da Noi estese le più accurate disposizioni per render con le migliore speditezza incontrato il Pubblico comando.* HR-DAZD-1-GPDA, kut. 66, 121v.

⁹ *In più mani di riverite Ducali dell' Ecc.mo Senato portati a questa Carica vivi, e stringenti eccittamenti per l'ammasso delle genti di nuova Leva, non ha lasciato perciò via intentata la nostra fervida attenzione per promoverne, e sortire del modo più celere l'intento nelle corretni congiunture tanto importanti alli pubblici riguardi, a qual fine in più parti della Provintia, e con li soggetti li più atti, et accreditati si sono da Noi estesi da lungo tempo gli usi delle maggiori diligenze, e li maneggi delle pratiche più assidue. Incontrando però con il sviserato zelo nella nostra intentione le pubbliche premure il benemerito Sargente maggiore di Battaglia Zuanne Marinovich si è volontariamente esibito d'ammassare una compagnia...* HR-DAZD-1-GPDA, kut. 68, 116v.

¹⁰ *Commandano le Ducali dell' Ecc.mo Senato di 20, e 28 Gennaio passato la raccolta di nuove leve d'Oltramarini...* HR-DAZD-1-GPDA, kut. 70, 39.

¹¹ *Isto*, kut. 74, 294.

¹² *Isto*, kut. 86, 231v-232.

kasnile i bile vrlo neredovite, glavninu troškova uzdržavanja vojnika i čitave postrojbe snosila država.¹³

Kako bi vojnim poduzetnicima olakšala novačenje i organiziranje vojne postrojbe, država im je znala unaprijed isplaćivati ugovoreni iznos novca (*sovvenzione*) ili bi im obećala određeni iznos novca za svakoga unovačenog vojnika (*donativo*). U vrijeme Morejskoga rata, kada su se mehanizmi državne stimulacije novačenja i organiziranja vojnih postrojbi u Dalmaciji usavršili, najčešće je *sovvenzione* označavao novac koji bi se novačitelju, uz prethodna jamstva, isplatio odmah, a taj bi se iznos naknadno odbio od ukupnoga iznosa *donativa*, koji se isplaćivao tek po obavljenome poslu (nakon smotre postrojbe) i koji je bio višestruko veći od iznosa *sovvenzionea*.¹⁴

Nakon rata iznos koji su novačitelji pješačkih postrojbi *Oltramarina* primali za svakoga unovačenog vojnika nije se mijenjao. I dalje je bila riječ o iznosu od deset (srebrnih) dukata (*ducatti d'argento*) i pet lakata tkanine.¹⁵ Iznos *donativa* ostao je isti i početkom Drugoga morejskog rata,¹⁶ ali se, vjerojatno uslijed ratnih prilika, praksa počela mijenjati s prvim mjesecima 1715. godine. Te je godine Petar Drašković ponudio novačenje pješačke satnije, a za svakoga od šezdeset vojnika – kojega je odjevenoga trebao predstaviti izvanrednom providuru Kotora ili, u slučaju njegove odsutnosti, providuru Herceg Novoga – obećan mu je *donativo* od dvanaest reala. Polovicu ukupnoga iznosa trebao je dobiti odmah po sklapanju ugovora (uz prethodno jamstvo), a drugu polovicu nakon što postrojba podigne svoj stijeg odnosno bude do pola (trideset) popunjena vojnicima.¹⁷ U ožujku 1718. godine kapetanu Matiji Todoriću je za novačenje pukovnije *Oltramarina* obećan *donativo* od četrnaest srebrnih dukata i šest lakata crvene tkanine za vojničke odore po vojniku.¹⁸ Također, treba primijetiti kako se predujam nazivan *sovvenzione* nakon Morejskoga rata prilikom novačenja pješačkih postrojbi vrlo rijetko spominje, što bi, budući da se radilo o svoti isplaćivanoj odmah po sklapanju ugovora o novačenju, moglo upućivati na zaključak kako su do toga vremena lokalni vojni poduzetnici već razvili pouzdane mehanizme privlačenja novaka, odnosno kako im za to nije bila potrebna unaprijed isplaćena određe-

¹³ Ovu su klauzulu sadržavali, bez iznimke, svi ugovori o novačenju koje su u razmatranome razdoblju lokalni vojni poduzetnici sklopili s mletačkim vlastima. Dakako, valja isključiti one koji su se u novačenje vojnika i organiziranje postrojbi upuštali o vlastitome trošku, što bi u mletačkim spisima redovito bilo označavano iskazima kako je novačitelj vojnika, odnosno postrojbu, unovačio "o vlastitome trošku" (*a (sue) proprie spese*) ili "bez državnoga troška" (*senza Pubblico aggravio*).

¹⁴ Opširnije vidi: Markulin, "Vojno poduzetništvo".

¹⁵ Primjerice: HR-DAZD-1-GPDA, kut. 68, 83v-84, 117v; kut. 70, 39, 53v-54, kut. 73, 62-62v. Dukat je u ovome razdoblju izražavao vrijednost od šest lira i četiri solda, dok je vrijednost cekina 1718. godine iznosila 33 lire. Vidi: Markulin, "Mletačka vojna organizacija", 75.

¹⁶ *Isto*, kut. 81, 88-89; 168v-169.

¹⁷ *Isto*, kut. 81, 91-91v.

¹⁸ *Isto*, kut. 87, 103v-104v.

na svota državnoga novca. Ipak, iako se pojam *sovvenzione* sve rjeđe spominje, praksa isplate predujma nije posve iščeznula. Tako je generalni providur 1704. godine prilikom sklapanja ugovora o novačenju pješačke pukovnije *Oltramarina* s Antunom Vidićem, pored obećanja isplate uobičajenoga *donativa*, zabilježio kako mu je, uz prethodna jamstva, odmah isplaćeno tisuću dukata za što će u državne knjige biti upisan kao dužnik, a koje će morati odbiti od ukupnoga iznosa *donativa*.¹⁹ Pored spomenutoga ugovora Petra Draškovića, koji je polovicu obećanoga iznosa *donativa* također dobio odmah, tijekom Drugoga morejskog rata predujam u iznosu od dvije tisuće dukata za novačenje pješačke pukovnije dobio je Franjo Posedarski.²⁰ Da su iznosi takvih predujmova bili podložni promjenama i ovisili o okolnostima i procjenama mletačkih providura, zorno svjedoči primjer ugovora Matije Slade. On je, naime, početkom 1716. godine ugovorio novačenje više satnija *Oltramarina* za što mu je obećan *donativo* od deset dukata i pet lakata tkanine, a generalni providur je na mjestu u ispravi gdje je trebao biti upisan iznos novca koji će mu se iz providurske blagajne isplatiti odmah ostavio praznu crtu (slično je napravljeno i s rokom u kojemu je trebao unovačiti vojnike).²¹

Predujmovi za konjaničke postrojbe, koje su lokalni vojni poduzetnici novačili nakon Morejskoga rata, ostali su nepromijenjeni te je svaki novačitelj mogao računati na predujam (*sovventione*) u iznosu od dvije tisuće dukata po satniji. Karlo Benja, koji je 1701. godine prvi među lokalnim vojnim poduzetnicima sklopio ugovor o novačenju čitave konjaničke pukovnije, mogao je računati na toliki iznos državnoga predujma po svakoj od deset satnija koliko ih je njegova buduća pukovnija trebala sadržavati.²² Za dvije satnije *Croati a cavallo* čije je novačenje ugovorio s mletačkim vlastima dužd i Senat su Iseppu Giustiju iz Zadra odobrili predujam od četiri tisuće dukata za koje je trebao pružiti uobičajena jamstva, a koji se poslije imao odbijati od plaće svakome konjaniku u iznosu od trinaest lira mjesečno.²³ Isti iznos predujma uz isti način njegova vraćanja odobren je prilikom sklapanja ugovora o novačenju konjaničke satnije i Petru Tartalji.²⁴

¹⁹ Isto, kut. 68, 88v-89v.

²⁰ *Che previa un idonea pieggiaria le siano contate dalla Cassa di questo Generalata ducati due mille d' imprestanza...* Isto, kut. 81, 88-89.

²¹ Isto, kut. 81, 168v-169v.

²² Isto, kut. 65, 60v-61v.

²³ *In questa Città gli saranno esborsati ducati quattromille V.C. in Sovventione con idonee e sufficienti pieggarie d' esser approvate dal Collegio per l' ammassamento predetto...della qual summa doverà esser appostato debitore in Dalmatia...* Isto, kut. 65, 56v-57.

²⁴ *...e l'imprestanze che gli doverà esser esborsata in questa Città per conto di Sovventione per detto ammassamento sarà scontato in raggion di lire tredici al mese per soldato moneta di Dalmatia, e detto sconto doverà principale doppo inalborata l' insegna di detta compagnia, come sopra. In questa Città gli saranno esborsati ducati due mille v. c. in sovventione con idonee, e sufficienet pieggarie da esser approvate dal Collegio per l' ammassamento predetto, della qual summa doverà esser appostato debitore in Dalmatia...* Isto, kut. 65, 62v-63.

Iako su i u vrijeme Morejskoga rata ove isplate državnoga novca privatnim poduzetnicima u pravilu redovito kasnile, one nisu ometale tempo i intenzitet novačenja i organiziranja novih postrojbi. Međutim, potkraj Drugoga morejskog rata neredovite isplate *donativa* ili plaća znatno su umanjivale mogućnosti lokalnih vojnih poduzetnika. Tako je generalni providur Alvise Mocenigo, već nakon nekoliko tjedana po svome dolasku u provinciju, zapazio kako se časnici tamo pristigli s dukalama Senata, kojima su im odobrena novačenja dvije pukovnije *Oltramarina*, žale kako unatoč tomu što su unovačili dosta vojnika (*boun numero de soldati*), od države još nisu primili nikakve isplate ni u vidu plaća niti *donativa* (*senz' aver mai conseguito alcun sovvegno, ne di paghe, ne di donativo*) zbog čega su dovedeni u stanje najveće oskudice (*da che ridotti in somma angustia*).²⁵ Nekoliko tjedana poslije Mocenigo je ponovno zabilježio kako časnici angažirani u novim novačenjima još nisu naplatili ništa od ukupnoga iznosa od petnaest tisuća dukata koji im je obećan.²⁶ Unatoč tomu, providur je teškoće pronalaženja novaka za postrojbe *Oltramarina* podjednako bio sklon pripisati strahu koji je kod njih izazivala vjerojatnost da će biti poslani na levantinsko bojište kao i bijednome (financijskom) stanju časnika koji su novim novačenjima trebali nadopuniti svoje postrojbe. Zabilježio je kako su u oskudicu dovedeni zbog kašnjenja u isplatama, zbog cijena hrane koje su se u Dalmaciji i Boki više nego udvostručile te zbog činjenice kako kapetani *Oltramarina* primaju samo četrnaest dukata mjesečno, a obični narednici njemačkih vojnika petnaest dukata.²⁷

Udio državne i privatničke inicijative u organiziranju profesionalnih postrojbi

Kašnjenja časničkih i vojničkih plaća, kao što je to bio slučaj i u većini suvremenih europskih vojski, bila su pravilo.²⁸ Takvo je stanje, sudeći prema providurskim izvješćima, osobito pogađalo mletačku vojnu organizaciju u Dalmaciji tijekom Drugoga morejskog rata. Istoga dana kada je stigao u provinciju i na otoku Ugljanu se sastao s bivšim generalnim providurom Emom, Alviseu Mocenigu su se obratili časnici “njemačke” i “švicarske” pukovnije Ottingh i Muller, kojima je

²⁵ HR-DAZD-1-GPDA, *Dispacci*, Alvise Mocenigo (1717-1720), kut. 1, 45.

²⁶ *Isto*, 90-91.

²⁷ *Isto*, 430-431.

²⁸ Svojevrsno “ektremno” rješenje kojemu su pribjegavali europski ranomoderni suvereni – suočeni s nemogućnošću da financijski prate rast svojih vojski i mornarica - bio je takozvani kontribucijski sustav. Takva je praksa vrhunac doživjela za vrijeme Tridesetogodišnjega rata. O tomu vidi: John A. Lynn, “How war fed war: the tax of violence and contributions during the ‘Grand Siècle’”, *Journal of Modern History* 65 (1993): 286-310; Geoffrey Parker, ur., *The Thirty Years' War* (London; New York: Routledge, 2007), posebice str. 124, 169-174, 179; Frank Tallett, *War and Society in early-modern Europe, 1495-1715* (London: Routledge, 1992), 61-62, 116, 173; Parrott, *Richelieu's Army*, 79-81, 266-275, 281-287, 342-345; Parrott, *The Business of War*, 154, 173-175.

država dugovala 8.211 cekina (oko 41.000 dukata).²⁹ Sredinom svibnja 1717. godine Mocenigo je napisao kako samo za plaće švicarskih i njemačkih postrojbi za mjesec ožujak država duguje 12.119 cekina (oko 60.500 dukata).³⁰ Tijekom ljeta iste godine Mocenigo je zabilježio kako je u tri pošiljke primio 49.333 cekina, ali je novac odmah morao proslijediti postrojbama na račun zaostalih plaća.³¹ Posljednjega dana listopada 1717. godine providur je Senatu javio kako je primio pošiljku od pedeset tisuća dukata, ali novac nije dostajao niti za vojničke plaće za mjesec rujan, a tijekom zime, kada nije mogao računati na dolaske brodova s državnim novcem, morao se snalaziti posuđujući novac od lokalnih trgovaca za koje je primijetio kako ga sve teže posuđuju državi.³² Nezadovoljstvo časnika i njihovih vojnika kulminiralo je u siječnju i veljači 1718. godine kada su postrojbe odbile izvršiti smotru dok im ne budu isplaćeni dugovi te je generalni providur predlagao razmještanje švicarskih i njemačkih postrojbi iz provincije kako ne bi došlo do otvorene pobune.³³ S proljećem i boljim vremenskim uvjetima počeli su pristizati i brodovi s novcem iz Venecije, ali je Mocenigo i dalje nastavio izražavati nezadovoljstvo. Nakon što je vojsci isplatio dio zaostalih plaća, od 74.000 dukata, koliko je primio, u blagajni je ostalo samo 3.602 cekina. Ipak, providur je naglasio kako je dug znatno manji nego minuloga proljeća kada je bio narastao na 220.000 dukata!³⁴

Posve je izvjesno kako su vojni poduzetnici u razdobljima kada je isplata ugovorenih *donativa* kasnila morali prilikom novačenja vojnika i organiziranja postrojbe trošiti vlastita sredstva, a jednako je tako izvjesno da su ta sredstva bili prisiljeni koristiti i u mjesecima kada su plaće kasnile kako bi vojnike i časnike makar donekle držali zadovoljnima i sačuvali svoju postrojbu od rasipanja – što je u praksi značilo da mogu otpisati vlastita sredstva utrošena u novačenje, opremanje i dotadašnje uzdržavanje postrojbe. Paradoksalno, kašnjenje državnoga novca za predujmove ili plaće još je čvršće vezivalo vojne poduzetnike uz državnu službu čijim bi napuštanjem (ili prestankom uzdržavanja postrojbe vlastitim sredstvima, što bi dovelo do njezinoga osipanja, a potom i otpuštanja iz službe) mogli zaboraviti nade u bilo kakvu kompenzaciju ili povrat vlastitih troškova. Upravo u razdobljima kašnjenja državnoga novca najuočljivije su slabosti državne administracije, koja je – suočena s vlastitim financijskim i organizacijskim ograničenjima – teret financiranja i organiziranja vojnih postrojbi prebacivala na privatne resurse vojnih poduzetnika. Uz to, u obzir valja uzeti i niz postrojbi koje su u promatranome razdoblju vojni poduzetnici unovačili, opremali i organizirali o

²⁹ HR-DAZD-1-GPDA, *Dispacci*, Alvise Mocenigo (1717-1720), kut. 1, 30-32.

³⁰ *Isto*, 42.

³¹ *Isto*, 136-138.

³² *Isto*, 281-283, 357-358.

³³ *Isto*, 396-400.

³⁴ *Isto*, kut. 2, 28-31.

vlastitomu trošku (što je u izvorima najčešće označavano formulacijama *a sue proprie spese* ili *senza pubblico aggravio*) i bez financijske pomoći države.³⁵ Neri-jetko su takve postrojbe, prije nego li bi ih državna administracija uvrstila među regularne i dodijelila im plaću, određeno razdoblje provele djelujući u potpunosti o trošku svoga zapovjednika (što je, uzme li se u obzir da je jedna satnija *Oltramarina* državu koštala oko dvjesto dukata mjesečno, odnosno oko 1240 venecijanskih lira, bio popriličan trošak).³⁶ To su bili glavni razlozi što su postrojbe smatrane (polu)privatnim vlasništvom vojnih poduzetnika koji su ih podizali, organizirali, a vrlo često i održavali vlastitim sredstvima. Takva je praksa, gotovo bez izuzetka, postojala i u ostalim suvremenim europskim vojskama.³⁷

Kroz komunikaciju s mletačkom vojnom administracijom koja je ostala zabilježena u službenim spisima razvidno je kako su upravo činjenicu da su u podizanje i održavanje postrojbe uložili vlastita materijalna sredstva (dakako, i organizacijske sposobnosti) lokalni vojni poduzetnici koristili kao argument dokazivanja vlasništva nad postrojbom. Iz istih se spisa kroz jezične formulacije, ali i njima izražene stvarne postupke mletačkih vlasti, može vidjeti kako je i država takvo stanje držala uobičajenim. Tako, primjerice, u ispravi iz travnja 1715. godine, kojom država zapovjedništvo nad satnijom *Croati a cavallo* dodjeljuje Ivanu Radniću, stoji kako je on jedini preživjeli iz obitelji kavaljera Grgura Radnića, koji je satniju za vrijeme minolog rata unovačio, te kako su Grgurovi sinovi kapetan Antun i trubač Ivan, koji su satnijom zapovijedali poslije Grgura, nedavno preminuli čime je on ostao bez sinova, a obitelj bez konjaničke satnije (istaknuo N. M.). Ivan, Grgurov brat, tražio je stoga da na čelo postrojbe bude postavljen on,

³⁵ O takvim postrojbama: Markulin, "Mletačka vojna organizacija", 89-169.

³⁶ O plaćama časnika i vojnika različitih postrojbi mletačke vojske: *Isto*, 44-88.

³⁷ O tomu vrlo opširno u vremenskome rasponu od 15. do 18. stoljeća i s brojnim razlikama koje su u pogledu shvaćanja i priznavanja privatnoga vlasništva nad vojnim postrojbama postojale među europskim zemljama vidi: Parrott, *The Business of War*. Isti je autor napisao i detaljnu studiju o francuskoj vojnoj organizaciji u prvoj polovici 17. stoljeća. Francuska vojska staroga režima ubrajala se među one koje su stajale pod relativno čvrstim nadzorom državne (kraljeve) administracije. Ipak, oslanjanje države na privatničku inicijativu i praksu vojnoga poduzetništva uvelike su oblikovale i ranomodernu francusku vojnu organizaciju. Parrott, *Richelieu's Army*, posebice str. 279-312, 320-365. O vojnome poduzetništvu i privatničkome udjelu u vlasništvu nad profesionalnim postrojbama, pogotovo o tomu kako su europski suvereni od sredine 18. stoljeća pokušavali napustiti sustav privatnoga vlasništva nad vojnim postrojbama svojih vojski, vidi: Jeremy Black, *European Warfare, 1660-1815* (London: UCL Press, 1994), posebice str. 89, 130, 155. O istome problemu vidi i: Tallett, *War and Society in Early-Modern Europe*, 72, 114, 175, 203-204. Razmatrajući sve čvršću kontrolu, koju su europski vladari željeli postići nad svojim vojskama u razdoblju nakon Tridesetogodišnjega rata, Tallett piše: *Zlatno doba velikih vojnih poduzetnika bilo je gotovo, ali to nije bio slučaj s vojnim poduzetništvom. Pukovnici i kapetani nastavili su držati svoje postrojbe kao dijelove polu-privatnoga vlasništva; očekivali su da će im njihove postrojbe donijeti ekonomsku korist, a časnici su još uvijek zadržali golemu razinu kontrole nad opskrnom i službom svojih ljudi.* (preveo N. M.) *Isto*, 80. O privatnome vlasništvu vojnih postrojbi u 18. stoljeću vidi: Christopher Duffy, *The Military Experience in the Age of Reason* (London; New York: Routledge & Kegan Paul, 2005), posebice 52-54.

a to su mu, imenovavši ga njezinim kapetanom, vlasti i odobrile.³⁸ S molbom da se satnija koju je bio unovačio bez državnoga troška i pomoći, samo o račun vlastitih muka i troškova (*senza alcun pubblico aggravio o sovrigno, ma a costo di sudori e col impiego delle mie povere sostanze, formai una Compagnia di Panduri*), vrati njegovoj obitelji, mletačkim se vlastima 1703. godine obratio i Miloš Vojnić iz Popova. On tvrdi kako je na čelo te postrojbe bio postavio sina Vojina koji je u međuvremenu preminuo, te kako mu je zapovjedništvo i vlasništvo nad njom za vrijeme dok je bio teško bolestan ugrabio Vuk Šimić (*le sorti con quest' insidie ed in queste calamitose mie congiunture carpire la patanete di capitano d' essa compagnia*). Ozdravivši, piše Miloš dalje, uvidio je obmanu (*deluso*) te od države moli da na čelo satnije postavi njegovoga drugog sina Dragutina, pogotovo s obzirom na troškove koje je pretrpio prilikom podizanja postrojbe (*col generoso riflesso alle dette mie convenienze ed al dispendio con cui fù da me senza pubblico sovrigno unita essa compagnia*).³⁹ Kada je uslijed teške bolesti 1702. godine pukovnik conte Gašpar Fanfonja morao odustati od zapovjedništva nad pukovnijom *Oltramarina*, državi se odmah obratio njegov brat Šimun Fanfonja, tada bojniki vojske, koji je u jeku Morejskoga rata bio unovačio pukovniju, te je tražio da se na Gašparovo mjesto postavi njegov sin Ivan Antun. Vlasti su Šimunovu molbu odmah uvažile.⁴⁰ Na sličan je način 1716. godine Petar Zulić podnio molbu mletačkim vlastima da ga postave za zapovjednika satnije *Oltramarina* koju je unovačio njegov brat Filip, a koji je poginuo u borbama protiv Osmanlija. Osim bratovih zasluga u državnoj službi Petar je kao argument u prilog svojoj molbi naveo kako je brat, novačeći spomenutu satniju, obitelji prouzročio brojne troškove.⁴¹ Sličan obrazac slijedila je i molba Petra Arnevića iz 1716. godine. On je tvrdio kako je njegov brat Jerolim zapovijedao satnijom *Oltramarina*, koju je bio unovačio u sklopu većega novačenja Josipa Fanfonje. Petar je napomenuo kako mu je brat nedavno preminuo boraveći sa svojom postrojbom u posadi utvrde Norin u dolini Nere-tve. Vlastima se obratio s molbom da ga se postavi na bratovo mjesto s obzirom na troškove koje je novačenje satnije prouzročilo obitelji (*perche venga detta direzione a lui conferita, e lo accompagna con la considerazione del dispendio a cui ha soggiacciuto la Casa in ammassarla*), što su državne vlasti i odobrile.⁴²

³⁸ *...seguaci dell' orme paterne si sono resi li suoi figlij, cioè il Capitan Antonio Michiel et il Cornetta Giovanni mancato di vita il secondo in questi ultimi giorni nell' azione co' Turchi a' Glamoz, et il primo stessamente ha dovuto soccombere all' indispensabile tributo della natura. Rimasto il Padre privo ad un tempo stesso di due figli, e la Casa senza la Compagnia di Crovati a Cavallo era diretta dal predetto Capitan Antonio...ci degbassimo di far passar in testa d' esso Cornetta Giovanni (unico superstite) la compagnia predetta ...* (naglasio N. M.) HR-DAZD-1-GPDA, kut. 81., 136-136v.

³⁹ Isto, kut. 67, 332-333.

⁴⁰ Isto, kut. 64, 598-599.

⁴¹ Isto, kut. 81, 205.

⁴² Isto, 205v-206.

U duždevoj dukali, kojom je 1697. godine Jakov (Giacomo) Antun Tartalja, iako maloljetan, postavljen za zapovjednika satnije pokojnoga mu oca, kaže se kako je obitelj Tartalja zaslužna i kako se oduvijek isticala u državnoj službi te stoga zaslužuje posjedovati jednu konjaničku satniju (*onde meritorio di vedersegli dalla benignità pubblica continuato il possesso d' una compagnia de Capeletti*) (naglasio N. M.). Satnija je dodijeljena obitelji, a Jakov Antun je postavljen za njezina kapetana kako bi se obitelj i Gašparova udovica mogli uzdržavati.⁴³ Slična se argumentacija može pratiti i u spisu iz 1701. godine kojim se obrazlaže uvrštavanje Ivana Cestane u jednu postrojbu *Oltramarina* kako bi primao državnu plaću. U spisu stoji kako je Ivan sin pokojnoga Marka Cestane, koji je dugi niz godina bio uživao (*era goduta*) satniju *Oltramarina* i zapovijedao joj, te kako je Ivan nakon očeve smrti postavljen za njezinoga kapetana. No, satnija je poslije raspuštena, a obitelj je stoga izgubila sredstva za uzdržavanje (*potersi sollevare e preservare*).⁴⁴ U spisu iz 1715. godine, kojim je generalni providur Emo odobrio zapovjedniku jedne satnije *Croati a cavallo* da ga na tome mjestu zamijeni njegov nećak, eksplicitno se navodi kako satniju posjeduje obitelj (*riffletendoci, che detta Compagnia, per pubblico grazioso indulto è posseduta dalla Sua Casa*).⁴⁵ Želeći neposredno po završetku Drugoga morejskog rata regulirati stanje prekobrojnih postrojbi, generalni providur Mocenigo je naumio raspustiti neke satnije kojima su na čelu dječaci te je tom prilikom zapisao kako u njihovim obiteljima ionako postoje druge satnije (*che nelle Case degl' accenati Putti, v' esistono altre Compagnie*) navodeći pritom obitelji Burović, Fanfonja, Marković i Medin.⁴⁶

Na činjenicu da su u promatranome razdoblju profesionalne postrojbe mletačke vojske uvelike smatrane privatnim vlasništvom vojnih poduzetnika koji su ih unovačili i organizirali, upućuju i njihovi nazivi. Sve su mletačke profesionalne postrojbe nosile nazive svojih zapovjednika, koji su u pravilu bili i njihovi vlasnici.⁴⁷ Primjerice, pukovnija *Oltramarina*, koju je unovačio i kojom je kao pukovnik zapovijedao Šimun Fanfonja, nazivala se "Pukovnija Fanfonja" (*Regimento Fanfogna* ili *Regimento di Oltramarini di colonello Conte Simon Fanfogna*), a konjanička satnija, koju je unovačio i kao kapetan joj zapovijedao Karlo Benja, nazivala se "Satnija Benja" (*Compagnia Begna* ili *Compagnia di Croati a Cavallo di Conte Carlo Begna*). Takva je praksa u suvremenim europskim okvirima također bila

⁴³ *Isto*, kut. 65, 2.

⁴⁴ *Isto*, 58v-59.

⁴⁵ *Isto*, kut. 81, 110.

⁴⁶ HR-DAZD-1-GPDA, *Dispacci*, Alvise Mocenigo (1717-1720), kut. 1, 942-943.

⁴⁷ Izuzetak čini nekolicina postrojbi u čijemu su novačenju svojim financijskim i organizacijskim sredstvima sudjelovali gradovi *Terra Ferme*, a koje se među spisima mletačke administracije u Dalmaciji spominju tek 1718. godine. Te su postrojbe nosile nazive gradova koji su ih podigli. Providur Alvise Mocenigo tako, primjerice, potkraj Drugoga morejskog rata među postrojbama koje se nalaze na istočnojadranskom bojištu spominje nekoliko satnija iz pukovnija (*Regimento di Parma/di Padova/di Treviso/di Rovigo*). *Isto*, kut. 3, 286-287.

pravilo. Jednom kada vojno poduzetništvo počne iščezavati iz europskih vojnih organizacija, kada države i njihove administracije u potpunosti preuzmu organizaciju svojih vojnih postrojbi, takve će se promjene jasno raspoznavati i na razini naziva postrojbi – umjesto imena svojih zapovjednika-vlasnika postrojbe će biti označavane rednim brojevima i/ili imenima regija iz kojih su potjecale.⁴⁸ Valja također primijetiti kako je mletačka administracija svoje postrojbe organizirane na teritorijalnoj osnovi, među kojima se najčešće spominju cernide, uvijek nazivala prema području iz kojega su potjecali vojnici – primjerice “Satnija cernida otoka Paga” (*Compagnia di cernide di Pago*). To, već i na razini naziva, jasno upućuje na različite organizacijske modele kojima su ove dvije vrste mletačkih postrojbi bile ustrojavane.

Pored toga što je – suočena s vlastitim financijskim ograničenjima – novačenje i uzdržavanje profesionalnih postrojbi često prebacivala na teret privatnih osoba – vojnih poduzetnika, mletačkoj je administraciji nedostajalo i organizacijskih sposobnosti da sama unovači i organizira potreban broj takvih postrojbi (izuzetak opet čine postrojbe cernida koje su na temelju popisa vojno sposobnih muškaraca sastavljenih za određeno područje – može se pretpostaviti koliko su uslijed demografskih promjena uzrokovanih migracijama, starenjem i umiranjem stanovništva ti popisi sastavljeni neredovito, svakih nekoliko godina, slabo odgovarali stvarnosti – organizirali službenici, postavljeni izravno od države, te koje su redovito činile manji i, u pravilu borbeno manje vrijedan, dio mletačkih snaga). Budući da su u novačenju vojnika upotrebljavali vlastite organizacijske sposobnosti, država je vojnim poduzetnicima prepuštala potpunu organizaciju postrojbe – još jedan vrlo važan segment mletačke vojne organizacije prepušten privatnoj inicijativi. Naime, nakon što bi unovačili ugovoreni broj vojnika, vojni su poduzetnici imali potpunu slobodu izbora njezinoga časničkog kadra (u slučaju satnije *Oltramarina* bili su to zastavnik, narednik i dvojica kaplara, u slučaju satnije *Croati a cavallo* poručnik, trubač i dvojica kaplara, a u slučaju novačenja čitave pukovnije još dopukovnik i bojnik). Najčešće se poduzetnik koji je s državom ugovorio novačenje određene postrojbe sâm postavljao za njezinoga zapovjednika – kapetana ili pukovnika, ali su također česti bili i slučajevi u kojima je isti poduzetnik već posjedovao vlastitu postrojbu čiji je bio zapovjednik te je na zapovjedna mjesta

⁴⁸ Prema pisanju J. Blacka to su prve primijenile francuske revolucionarne vlasti. Od 1791. godine francuske pukovnije počinju se označavati rednim brojevima koji postaju glavni dio njihovih naziva. Black, *European Warfare 1660-1815*, 169. Neizbježno je primijetiti kako su krajiške postrojbe habsburške vojske na sjeveru Hrvatske kroz 18. stoljeće također bile označavane brojevima i/ili imenima područja iz kojih su potjecale. Taj dio habsburške vojne organizacije stajao je pod izravnim nadzorom središnjih vlasti. Vidi opširnije u recentnoj sintezi: Lovorka Čoralić, Alexander Buczynski, “Vojska”, u: *Povijest Hrvata. U Potrazi za mirom i blagostanjem: hrvatske zemlje u 18. stoljeću*, svezak 5, ur. Lovorka Čoralić (Zagreb: Matica Hrvatska, 2013), 149-158.

novounovačenih postrojbi u pravilu postavljao nekoga od svoje najuže rodbine.⁴⁹ Koliko je ovaj dio vojne organizacije stajao čvrsto u privatnim rukama, svjedoči i činjenica kako među spisima mletačke administracije ne postoji niti jedan slučaj u kojemu je država vojnome poduzetniku koji je svoj dio ugovora o novačenju ispoštovao odbila potvrditi predložene časnike (i zapovjednike). Čak i u slučajevima u kojima bi poduzetnik na zapovjedni položaj u postrojbi postavljao nekoga iz kruga svoje rodbine, a koji je (najčešće zato jer se radilo o dječacima) bio nesposoban stvarno zapovijedati postrojbom, mletačke su vlasti potvrđivale njegov izbor uz obvezu da o vlastitome trošku uzdržava jednoga guvernadura koji će postrojbom uistinu zapovijedati.

Novačenja postrojbi *Oltramarina* i *Croati a cavallo* u razdoblju od 1700. do 1718. godine

Iako se u razdoblju između 1699. i 1714. godine Mletačka Republika nije nalazila u ratnome stanju, zbog proglašene naoružane neutralnosti u Ratu za španjolsku baštinu mletačke su vlasti svoju vojsku i mornaricu morale držati spremnima te je mletačka vojna organizacija sve do prestanka opasnosti 1712. godine funkcionirala u okolnostima vrlo sličnima onima kakve su bile na snazi kada se država nalazila u ratu. Prije svega, brojne mletačke postrojbe, a osobito se to odnosilo na pješačke postrojbe *Oltramarina* i konjaničke postrojbe *Croati a cavallo* koje su u mletačkoj vojsci bile najjeftinije, podignute u vrijeme Morejskoga rata, nakon sklapanja mira s Osmanskim Carstvom nisu raspuštene (kao što je to bio slučaj 1718. godine). Osim toga, novačenja novih postrojbi nastavljena su do 1712. godine gotovo nesmanjenim intenzitetom. U razdoblju od 1701. do 1714. godine mletačke su vlasti s lokalnim vojnim poduzetnicima sklopile 78 ugovora o novačenju nešto više od devedeset postrojbi *Oltramarina* i *Croati a cavallo*. Najviše je ugovora o novačenju sklopljeno 1704. godine – čak 32. Godine 1707. nije sklopljen niti jedan ugovor o novačenju novih postrojbi, a nakon 1708. godine, kada je ugovoreno novačenje osam novih satnija, posve izgledno uslijed smanjenja opasnosti i potrebe za novim vojnicima, novačenja prestaju (iznimku čini ugovor Jerolima Cattonarija iz 1712. godine koji je ugovorio novačenje pješačke pukovnije, ali ju nije uspio ustrojiti).⁵⁰ Dominirali su ugovori o novačenju postrojbi razine satnije, ali je ugovoreno i novačenje šest pukovnija (svaka s po deset satnija). Ponajveća organizacijska novost u odnosu na razdoblje Morejskoga rata bila je novačenje dviju konjaničkih pukovnija (*Croati a cavallo*). Prvi takav ugovor s mletačkim vlastima sklopio je 1701. godine Karlo Benja, a njegov primjer slijedio je Julije

⁴⁹ Nekoliko desetaka primjera iz promatranoga razdoblja kada su nositelji ugovora o novačenju tražili da se na čelo postrojbe postavi netko od njihove (u pravilu uže) rodbine vidi u: Markulin, "Mletačka vojna organizacija", 89-169.

⁵⁰ HR-DAZD-1-GPDA, kut. 75, 403-408.

Fenzi 1703. godine. Valja također primijetiti da je trend izraženijega stratificiranja lokalne vojne elite, pokrenut ustrojavanjem prvih postrojbi razine pukovnije, u ovom razdoblju još više intenziviran. O tome zorno svjedoči činjenica kako su brojni vojni poduzetnici u ovome razdoblju ugovore o novačenjima sklapali kao podizvođači većih ugovora koje su sklapali najmoćniji lokalni vojni poduzetnici.

Novačenja 1701. godine:

	postrojba (rod)*	naziv postrojbe	kutija, list**	oznaka podugovora	napomena o novačenjima poduzetima o vlastitome trošku
kapetan Nikola Čelović (Chielovich) iz Risna	satnija (P)	<i>Albanesi</i>	64, 497-497v	za pukovniju Bolica	
guvernadur kavaljer Ivan Burović	pukovnija (P)	<i>Albanesi</i>	64, 497v-498		
Vukašin Daian (?)	satnija (P)	<i>Albanesi</i>	64, 498-498v	za pukovniju Bolica	
Tripun Simonetti	satnija (P)	<i>Albanesi</i>	64, 498v-499	za pukovniju Burović	
Pavao Caralipeo	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	64, 501		<i>a proprie spese</i>
Juraj Karlović	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	64, 503		
Šimun Marić	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	64, 509; 66., 137		
Paolo Messi	satnija (P)	<i>Albanesi</i>	64, 515-515v	za pukovniju Burović	
Drago Antunov Radovan	satnija (P)	<i>Albanesi</i>	64, 515v	za pukovniju Bolica	
kapetan Zuanne Cestana	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	64, 521v; 65., 58v-59		
Josip Gattini iz Trogira	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	66, 121v		
Simon Sergna (?)	satnija (P)	<i>Albanesi</i>	64, 516	za pukovniju Burović	
Josip Giusti iz Zadra	2 satnije (K)	<i>Capelletti a Cavallo</i>	65, 56v-57		
conte Karlo Benja	pukovnija (K)	<i>Capelletti a Cavallo</i>	65, 60v-61		
Tripun Milin iz Perasta	satnija (P)	<i>Albanesi</i>	64, 516v, 565- 565v	<i>Capo leva Burovich</i>	
Ilija Mitrović	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	64, 528v		

* Oznaka "vojnoga roda" postrojbe bit će nadalje označavana sa (P) za pješačke postrojbe i (K) za konjaničke.

** Dalje će se zbog ograničenoga prostora navoditi samo broj kutije i pripadajućega lista (stranice) iz Fonda generalnih providura (HR, DAZD).

Novačenja 1702. godine:

	postrojba (rod)	naziv postrojbe	kutija, list	oznaka podugovora
kapetan Ivan Vicko Bujović	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	64, 567	
Kapetan Mihovil Ivković	2 satnije (K)	<i>Croati a cavallo</i>	64, 548-548v	<i>Capo leva Carlo Begna</i>
Simon Mida	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	64, 566v-567	za pukovniju Burović
Jerolim Buća	satnija (K)	<i>Croati a cavallo</i>	64, 577-578	za pukovniju Benja
dopukovnik Andrija Butković	3 satnije (K)	<i>Croati a cavallo</i>	64, 584-585	za pukovniju Benja
Stojan Bjelanović	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	74, 293v-294	
Franjo Rešević iz Paštrovića	satnija (P)	<i>Albanesi</i>	64, 563v-564	za pukovniju Burović
Matija Valeri iz Kotora	satnija (P)	<i>Albanesi</i>	64, 564v-565	za pukovniju Burović

Novačenja 1703. godine:

	postrojba (rod)	naziv postrojbe	kutija, list
conte Julije Fenzi	pukovnija (K)	<i>Croati a Cavallo</i>	68, 73, 125-125v, 135-135v
bojnik vojske Ivan Marinović	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	68, 116v-117

Novačenja 1704. godine:

	postrojba (rod)	naziv postrojbe	kutija, list	oznaka podugovora	napomena o novačenjima poduzetim o vlastitom trošku
conte Vuk Simičić	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	68, 87v, 141-141v		
kapetan Luka Oštrić	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	68, 141-141v, 145v		
bojnik Rade Crnica	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	68, 143	za pukovniju Marinović	
Pavao Lukačević	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	68, 145-145v	za pukovniju Marinović	
Antun Vidić	pukovnija (P)	<i>Oltramarini</i>	68, 89-89v, 146-146v		
Zuane Isij	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	68, 146-146v	za pukovniju Vidić	
Matija Krilović iz Perasta	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	68, 146v-147	za pukovniju Vidić	

Petar Lorenzić Krajina	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	68, 147	za pukovniju Vidić
conte Franjo Posedarski	satnija (K)	<i>Capelletti a Cavallo</i>	68, 147v-148	za pukovniju Fenzi
Antun Mezagović	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	68, 149v-150	za pukovniju Marinović
bojnik vojske Ivan Marinović	8 satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	68, 88-88v, 117-117v, 152	za svoju pukovniju
conte Ivan Vicko Bujović	2 satnije/ pukovnija (P)	<i>Oltramarini</i>	68, 153	za svoju pukovniju
kapetan Petar Lovro Pellegrini	satnija (K)	<i>Croati a cavallo</i>	68, 155v	za pukovniju Fenzi
pukovnik Petar Corponese	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	68, 83v	
kapetan riformato (razvojačen, trenutno bez angažmana) Toma Jelčić	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	68, 114v-115	
guvernador Josip Kosirić	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	68, 115v-116, 124v-125	
Jerolim Capogrosso	satnija (ili više) (P)	<i>Oltramarini</i>	68, 117v-118, 124	
zastavnik Šimun Rašević	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	68, 119-119v	
kapetan Ivan Preradović	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	68, 121-121v	za pukovniju Marinović <i>a proprie spese</i>
kapetan riformato Ivan Bušković	satnija (P)	<i>Albanesi</i>	68, 119v-120	
Konstantin Đurđević	satnija (P)	<i>Albanesi</i>	68, 122v-123	
kavaljer Jerolim Cattonari	satnija (K)	<i>Cavalli Croati et Albanesi</i>	68, 123v-124	za pukovniju Fenzi
Franjo Solentić	satnija (K)	<i>Croati a cavallo</i>	68, 124v	za pukovniju Fenzi
kapetan Stjepan Mitrović iz Paštrovića	satnija (P)	<i>Albanesi</i>	68, 125v	za pukovniju Bujović
kapetan riformato Lujo (Alvise) Divnić	satnija (K)	<i>Cavalli Oltramarini</i>	68, 126	Za pukovniju Fenzi
Krsto Tavelić (Tavelli)	satnija (K)	<i>Croati a cavallo</i>	68, 126	Za pukovniju Fenzi
conte Mitar Vlastelinović	satnija (P)	<i>Albanesi</i>	68, 126v-127	za pukovniju Bujović

kapetan Matija Antić	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	68, 127	
Francesco Dalben iz Šibenika	satnija (K)	<i>Croati a cavallo</i>	68, 127v	za pukovniciju Fenzi
Juraj Stačić	satnija (K)	<i>Croati a cavallo</i>	68, 128	Za pukovniciju Fenzi
Simon Sergna Albanese	2 satnije (P)	<i>Albanesi</i>	68, 128-128v	
conte Krsto Fanfonja	satnija (K)	<i>Croati a cavallo</i>	68, 136	

Novačenja 1705. godine:

	postrojba (rod)	naziv postrojbe	kutija, list	oznaka podugovora
kapetan Petar Bučić	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	68, 152v	za pukovniciju Marinović
kapetan Marko Modruša	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	68, 155v-156	<i>di nuova leva</i> Vidić
Toma Arambašić	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	68, 156-156v	za pukovniciju Marinović
conte Toma Kačić	satnija (jedna ili više) (P)	<i>Oltramarini</i>	70, 40v-41	
conte Giovanni Battista Benelli	pukovnicija (P)	<i>Oltramarini</i>	70, 53v-54	

Novačenja 1706. godine:

	postrojba (rod)	naziv postrojbe	kutija, list	oznaka podugovora	napomena o novačenjima poduzetim o vlastitom trošku
Luka Inaković iz Crmnice (da Cernizze)	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	70, 39-39v		
Vuco Sudarevich	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	70, 42v-43, 98		
pukovnik Petar Corponese	50 pješaka (<i>sciolti</i>)	<i>Oltramarini</i>	70, 43v-44	za pupunu svoje pukovnije	
bojnik Filippo Maria Pedemonti	2 satnije (K)	<i>Croati a cavallo</i>	70, 49v, 96		<i>senza solita sovvenzione/senza alcuna prestanza di denaro</i>
Girolamo Cavaletti	satnija (K)	<i>Croati a cavallo</i>	70, 55v-56		
Franjo Capogrosso	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	70, 82v-83.		

Novačenja 1708. godine:

	postrojba (rod)	naziv postrojbe	kutija, list	oznaka podgovora
kapetan <i>riformato</i> Stjepan Mitrović	satnija (P)	<i>Albanesi et Oltramarini</i>	70, 192v	
kapetan <i>riformato</i> Pietro Mida	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	70, 193	
Stojan Bilanović	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	73, 58	
Nicolo Kalzigna	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	73, 58, 420v-421	
conte Ivan Vicko Bujović	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	73, 61v-62v	za svoju pukovniju
pukovnik Petar Marinović	2 satnije (P)	<i>Oltramarini</i>	73, 72v-73	za svoju pukovniju
Stojan Milanović	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	73, 423v-424	

Novačenja 1709. godine:

	postrojba (rod)	naziv postrojbe	kutija, list	oznaka podgovora	napomena o novačenjima poduzetim o vlastitom trošku
pukovnik Petar Marinović	2 satnije (P)	<i>Oltramarini</i>	74, 302-302v	za svoju pukovniju	<i>senza Pubblico aggravio</i>

Novačenja 1712. godine:

	postrojba (rod)	naziv postrojbe	kutija, list	napomena
Jerolim Cattonari	pukovnija (P)	<i>Oltramarini</i>	75, 403-408	uspio unovačiti jednu satniju

Budući da je novi rat između Republike i Osmanskoga Carstva započeo u prosincu 1714. godine, te godine mletačke vlasti još nisu stigle reagirati povećanjem svoje profesionalne vojske pa s lokalnim vojnim poduzetnicima nije sklopljen niti jedan ugovor o novačenju postrojbi *Oltramarina* i *Croati a cavallo*. Novačenja su započela u idućoj godini i do kraja rata je sklopljeno 38 ugovora o novačenju četrdesetak isključivo pješačkih postrojbi *Oltramarina*. Većina ugovora odnosila se na novačenje postrojbi razine satnije, a ugovoreno je i novačenje pet novih pukovnija *Oltramarina*. Mletačke vlasti nisu tražile povećanje broja svojih konjaničkih postrojbi, a razloge tomu svakako bi valjalo tražiti u ratnim planovima Republike, koji su prije svega bili usmjereni prema zauzimanju važnih luka osmanske Albanije. Mogućnost uporabe konjaništva u tim pomorsko-desantnim operacijama bila je svakako vrlo ograničena. Valja primijetiti kako su većinu ugovora o novačenju sklopljenih u ovome razdoblju činili podgovori većih novačenja

najistaknutijih lokalnih vojnih poduzetnika, što upućuje na sada već učvršćenu stratificiranost lokalnih vojničkih elita.

Novačenja 1715. godine:

	postrojba (rod)	naziv postrojbe	kutija, list	oznaka podugovora
kapetan <i>riformatto</i> Nikola Medin	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 71v-72v	
kapetan Jerolim Arnević	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 205v-206	za pukovniju Fanfonja
Zuane Dranzi	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 246	za pukovniju Ivković
Krsto Dominis	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 246v	<i>nella leva Ifcovich</i>
conte Josip Fanfonja	4 satnije za pukovniju (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 135v-136	za svoju pukovniju
kapetan Matija Slade	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 142-142v	za pukovniju Ivković
zastavnik <i>riformatto</i> Filip Zulić	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 90-91, 142v- 143	
kapetan Andrea Gini	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 145v	za pukovniju Posedarski
kapetan Luka Bergelić	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 152	za pukovniju Posedarski
Petar Jelić	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 152	za pukovniju Posedarski
conte Franjo Posedarski	pukovnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 88-89, 161-162	
Petar Drašković	satnija (P)	<i>Nazionali et Albanesi</i>	81, 91-91v, 124- 124v	
Marko Krajina	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 103v-104	za pukovniju Posedarski
kapetan Jadre Blažević	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 104	za pukovniju Posedarski *
Antonio Girolamo Corner	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 107	za pukovniju Posedarski **
Pietro Bonicelli	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 121-121v	za pukovniju Posedarski

* Spis (ugovor) je precrtan uz napomenu: *non hebbe effeto per esser riformato*.

** Spis (ugovor) je precrtan uz napomenu: *non hebbe effeto per esser riformato*.

Novačenja 1716. godine:

	postrojba (rod)	naziv postrojbe	kutija, list	oznaka podugovora
Jovo Đurđević	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 204	za pukovniciju Buća
Marko Raffaeli iz Paštrovića	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 204	za pukovniciju Buća
Jovo Maina	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 204v	za pukovniciju Buća
Petar Radov	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 204v	za pukovniciju Buća
Ivan Kostić	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 205	za pukovniciju Buća
Karlo Marković	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 206, 209, 257v	za pukovniciju Posedarski
Božo Sudarović	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 207	za pukovniciju Posedarski
Jerolim Buća	pukovnicija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 225v-226, 267v-268	
Mihovil Ivković	pukovnicija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 260-260v	
Kuzman Sudarović	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 260v-261v	za pukovniciju Ivković
Juraj Klarić	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 261v	za pukovniciju Ivković
Todorin Arnautović	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 263	za pukovniciju Ivković
Antun Marinović	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 267v	za pukovniciju Ivković
Juraj Grubišić	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 270	
zastavnik Božo (Nadalín) Krsilović (Carsilovich)	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 188-189v	
Jakov Paskvali	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 203v-204	za pukovniciju Buća
Teodoro Dede Amanitachi (?)	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 233	
Toma Tartalja	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 235v	
Vuko Markov Dabović	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 236	za pukovniciju Buća
Ivan Karić	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 297	
Nicolò Bugardelli	više satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 318	za pukovniciju Posedarski
Girolamo Corner	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81., 320v	za pukovniciju Posedarski*
conte Josip Fanfonja	4 satnije za pukovniciju (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 256-256v	za svoju pukovniciju
Matko Slade	više satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 168v-169v	

* Stara mu je postrojba (satnija) bila raspuštena, pa je odmah ugovorio novačenje nove.

Novačenja 1717. godine:

	postrojba (rod)	naziv postrojbe	kutija, list	oznaka podugovora
Juraj Karlović	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	87. 53	za pukovniciju Marinović
Draško Petrović	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	87, 107	<i>nella leva Zagargevich</i>
Zagarčević	pukovnicija (P)	<i>Oltramarini</i>	87, 110	
Petar Arnević	2 satnije (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 318-318v	za pukovniciju Fanfonja
dopukovnik Nicolò Bugardelli	više satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 322-323	za pukovniciju Posedarski <i>nella leva sargente maggiore Cernizza, suo fratello</i>
Stjepan Crnica	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 330	<i>maggiore Cernizza, suo fratello</i>
Petar Mitrović	satnija (P)	<i>Oltramarini</i>	81, 344	za pukovniciju Ivković

Novačenja 1718. godine:

	postrojba (rod)	naziv postrojbe	kutija, list
Matija Todorčić	pukovnicija (P)	<i>Oltramarini</i>	87, 103v-104v

Kao što je tomu bio slučaj u Morejskome ratu, državna je administracija i u ovome razdoblju (uglavnom zbog racionalizacije troškova) od samostalnih satnija (*compagnie sciolte*) ustrojavala čitave pukovnije. Novost je bila u tome što je državnom inicijativom sada ustrojeno nekoliko konjaničkih pukovnicija. Za mandata generalnoga providura Giustina Da Rive provedeno je ustrojavanje nekoliko pukovnicija mletačke profesionalne vojske. Najprije je od samostalnih satnija početkom prosinca 1707. godine ustrojena jedna talijanska pukovnicija, a u veljači 1708. godine na isti su način, sukladno dukulama Senata, ustrojene dvije pukovnije *Croati a cavallo*. Za pukovnika prve, s plaćom od četrdeset dukata mjesečno, određen je Nikola Divnić. Dopukovnik je, uz plaću od 35 dukata mjesečno, postao Šimun Nassi, a za bojnika nove pukovnije postavljen je Jerolim Cavaletti, kojemu je određena plaća od trideset dukata.⁵¹ Nikola Divnić je ubrzo tražio povećanje svoje pukovničke plaće. Njegovoj je molbi udovoljeno, a plaća mu je povećana na sedamdeset dukata mjesečno.⁵² Za pukovnika druge pukovnije postavljen je Petar Corponese, a u nju je uvršteno još osam konjaničkih satnija.⁵³ Treba primijetiti kako su neki časnici, koji su zapovijedali satnijama uvrštenima u nove pukovnije, imali veće činove negoli obični kapetani (takva se praksa u izvorima u pravilu uz oznaku čina označavala sintagmom *ad honorem*).

⁵¹ HR-DAZD-1-GPDA, kut. 70, 181v-183v

⁵² *Isto*, 197-197v.

⁵³ *Isto*, 194v.

Ustrojavanje konjaničkih pukovnija *Croati a cavallo* od samostalnih satnija 1708. godine:

pukovnik	Nikola Divnić	Petar Corponese
dopukovnik	Šimun Nassi	Ivan Krstitelj Podgorica
bojnik	Jerolim Cavaletti	(pukovnik) Josip Antun Fanfonja
satnije	(dopukovnik) Antonio Luogo	(pukovnik) Dupilla
	kapetan ? Tartalja	(dopukovnik) Bečić
	kapetan Nikola Milković	(bojnik) Ghega Gaven
	kapetan Pavao Posedarski	kapetan Franjo Grančić
	kapetan Franjo Buća	kapetan Coloandro Corponese
	kapetan Krsto Fanfonja	kapetan Ivan Mihailović

Potkraj 1708. godine mletačke su vlasti naredile ustrojavanje jedne pješačke pukovnije *Oltramarina* od samostalnih satnija iste vrste koje su u to vrijeme postojale u Dalmaciji i Boki. Na čelo pukovnije postavljen je Petar Marinović, koji je nekoliko godina službe sa svojom, sada raspuštenom, pukovnijom bio proveo na *Terra Fermi*. Dodijeljena mu je uobičajena plaća za pukovnike *Oltramarina* (četrdeset dukata mjesečno). Za dopukovnika nove pukovnije postavljen je Nicolò Bugardelli, a za bojnika Franjo Surović. Za kapetan-poručnika koji će zapovijedati satnijom pukovnika Marinovića određen je Boro Bošković.⁵⁴

Pukovnja *Oltramarina* ustrojena od samostalnih satnija 1708. godine:

pukovnik	Petar Marinović
dopukovnik	Nicolò Bugardelli
bojnik	Franjo Škorović (Scorovich)
satnije	(pukovnik) Antun Burović
	Ivan Sudarević
	Mattio de Franceschi
	conte Franjo Fanfonja
	Stojan Milanović
	conte Juraj Caralipeo

U srpnju 1716. godine Josip Antun Fanfonja ponudio je mletačkim vlastima u Dalmaciji novačenje četiri satnije *Oltramarina* te predložio da se zajedno sa šest samostalnih satnija koje su već postojale u Dalmaciji i Boki ustroji jedna pješačka pukovnja čiji bi on bio pukovnik. Budući da je Fanfonja uspio unovačiti tražene vojnike, mletačke vlasti su odobrile njegovu molbu i ustrojile novu pukovnju *Oltramarina*.⁵⁵

⁵⁴ *Isto*, kut. 74, 285v-286v.

⁵⁵ *Isto*, kut. 81, 256v.

Pukovnija *Oltramarina* ustrojena od samostalnih satnija 1716. godine:

pukovnik	conte Josip Antun Fanfonja
dopukovnik	Antun Kolanović
bojnik	Franjo Grančić (Grancich)
satnije	Franjo Fanfonja
	Antun Grančić
	Petar Arnević
	Ivan Arnević
	Juraj Klarić
	Toma Jeličić (Gelizich)
	Stjepan Jeličić

Patronatsko-klijentske mreže dalmatinskih i bokeljskih vojnih poduzetnika

Pripadnici vojnih elita s mletačkih istočnojadranskih posjeda uspješne su vojno-poduzetničke karijere izgradili ponajviše zahvaljujući činjenici što se tim poslom prije njih bavilo nekoliko generacija članova njihovih obitelji. Vodeći vojni poduzetnici promatranoga razdoblja svoje su poslove u pravilu gradili na temeljima dobro organiziranih mreža patronatsko-klijentskih veza svojih djedova, očeva, braće i stričeva od kojih su neke konce vukle još iz vremena Kandijskoga rata.⁵⁶ Takvim mrežama služili su se prilikom novačenja postrojbi, davanja jamstava mletačkim vlastima za novčane predujmove kojima su trebali podmiriti troškove organiziranja vlastite postrojbe, međusobnoga posuđivanja, uglavnom financijskih sredstava za novačenje vojnika, njihovo opremanje ili isplatu dugovanja prema svojim časnicima i vojnicima, a nema sumnje kako su one uvjetovale i dobivanje zapovjedničkih položaja. Jezgre patronatsko-klijentskih mreža lokalnih vojnih elita, ujedno najuži i najčvršći krug takvih mreža, najčešće su bile izgrađene na najbližim rodbinskim vezama. U posao gotovo svih uspješnijih i većih vojnih poduzetnika iz promatranoga razdoblja bila su uključena njihova braća, sinovi ili nećaci.

Šimun Fanfonja, vodeći dalmatinski vojni poduzetnik iz razdoblja Morejskoga rata kada je s državom sklopio ugovor o novačenju dvije kompletne pukovnije *Oltramarina* i nekoliko samostalnih satnija, promaknut je 1706. godine (godinu dana prije svoje smrti) u čin general-narednika (*sargente-generale*) postavši tako prvi pripadnik lokalnih elita koji je napredovao do generalskoga čina.⁵⁷ Za

⁵⁶ O patronatsko-klijentskim mrežama lokalnih vojnih elita iz prethodnih razdoblja vidi: Markulin, "Vojno poduzetništvo" te dopunjeno u: Markulin, "Mletačka vojna organizacija", 89-169.

⁵⁷ HR-DAZD-1-GPDA, kut. 81, 339v; HR-DAZD-Zbirka rukopisa-fond 479-rukopis signature 76, sv. 3, 307. O problemima koji nastaju prilikom pokušaja prevođenja ranomodernoga mletačkog vojnog nazivlja, u ovome slučaju činova, na moderni hrvatski jezik vidi: Markulin, "Mletačka vojna organizacija", 61-64.

zapovjednika vlastite pukovnije postavio je prvo brata Antuna, a potom i maloljetnoga sina Josipa Antuna. Ubrzo je u posao uveo i svoja druga dva maloljetna sina – Krstu i Franju (koji je nedugo nakon toga preminuo). Postavio ih je na čelo konjaničkih satnija koje je sam unovačio te je, kao i umjesto Josipa Antuna, bio spreman sam uzdržavati guvernadure koji će postrojbama stvarno zapovijedati.⁵⁸ Josip Antun u Drugome morejskom ratu vlasnik je i zapovjednik pukovnije *Oltromarina* te je 1716. godine za svoju oslabljenu pukovnicu unovačio četiri nove pješачke satnije.⁵⁹

Karlo Benja, jedan od vodećih vojnih poduzetnika Morejskoga rata, koji je postrojbe novačio zajedno s bratom Franjom, godine 1701. prvi je ugovorio novačenje čitave konjaničke pukovnije, te je poslije dobio čin bojnika vojske (*sargente maggiore di battaglia*) da bi nakon nekoliko godina preminuo služeći u Italiji.⁶⁰ Godine 1713. u izvorima se spominje smrt pukovnika konjaničke pukovnije Ivana Franje Benje (za kojega se u providurskim spisima ne navodi je li u rodbinskom odnosu s Karlom). Zapovjedništvo nad konjaničkom pukovnicom Ivana Franje Benje 1713. godine dodijeljeno je Šimunu Nassiju.⁶¹ Franjo Benja, brat pokojnoga bojnika vojske Karla, godine 1716. postao je bojnik u konjaničkoj pukovnici Šimuna Nassija, a godinu dana poslije zapovjedništvo nad svojom satnijom predao je istoimenome nećaku Franji Benji, sinu bojnika vojske Karla.⁶²

Pripadnici obitelji Radoš također su se u minulim razdobljima isticali svojim vojničkim i vojno-poduzetničkim aktivnostima (osobito se to odnosi na bojnika vojske Ivana Radoša koji je početkom Morejskoga rata bio najmoćniji među vojnim elitama mletačkoga istočnojadranskog posjeda).⁶³ U razmatranome periodu spominju se Lovre i Juraj Radoš. Lovro 1717. godine postaje zapovjednik konjaničke satnije, prilikom čega je providur naglasio kako dolazi iz ugledne obitelji čiji pripadnici više od tristo godina služe Republici u vojsci (*nelli principali carichi della militia Crovata*), a osobito je istaknuo bojnika vojske kavaljera Ivana i brata mu kavaljera Petra, koji su živote izgubili u vrijeme Morejskoga rata.⁶⁴ Juraj Radoš iste godine postaje pukovnik konjaničke pukovnije (nakon smrti dotadašnjega pukovnika Antuna Miošića Balića), a providur za njega navodi kako u vojsci služi 39 godina gdje je prošao sve vojne činove od običnoga vojnika do časnika te kako je služio kao zapovjednik galijice, potom pješачke postrojbe i najzad među

⁵⁸ HR-DAZD-1-GPDA, kut. 64, 598-598v; kut. 67, 510-511v; kut. 68, 136.

⁵⁹ *Isto*, kut. 80, 307; kut. 81, 205v-206, 256v, 316.

⁶⁰ *Isto*, kut. 65, 60v-61v; kut. 81, 339v-340.

⁶¹ *Isto*, kut. 77, 299.

⁶² *Isto*, kut. 81, 253v, 339v-340.

⁶³ O Ivanu Radošu vidi: Lovorka Čoralić, Maja Katušić, "Conte Veneto i Cavaliere di San Marco – Ivan Radoš (o. 1616. – 1686.)." *Povijesni prilozi* 35 (2008): 193-207.

⁶⁴ HR-DAZD-1-GPDA, kut. 87, 25-25v

konjaništvom, te kako ga osim zasluga plemenite obitelji krase i brojne osobne vojničke zasluge.⁶⁵

I obitelj Corponese je imala dugu tradiciju bavljenja vojno-poduzetničkim aktivnostima. Petar Corponese, koji se istaknuo u Morejskome ratu, a nakon rata je s činom pukovnika zapovijedao pukovnijom *Oltramarina*, te je 1704. i 1706. godine ponudio novačenje jedne satnije, a potom i još pedeset vojnika.⁶⁶ Godine 1708. postavljen je za pukovnika novoustrojene pješačke pukovnije (vrlo je vjerojatno kako je Petrova stara pukovnija u međuvremenu bila raspuštena) u kojoj se, osim njegove, nalazi i satnija njegovoga sina Coloandra.⁶⁷ U Drugome morejskom ratu zapovijeda pješačkom pukovnijom u čijemu je sastavu opet satnija njegovoga sina kapetana Coloandra.⁶⁸ Po završetku rata pukovnik Petar Corponese – nakon službe u tri velika rata protiv Osmanlija (karijeru je započeo 1663. godine kao kapetan pješačke satnije) i 56 godina vjerne službe (23 s činom pukovnika) – unaprijeđen je u čin bojnika.⁶⁹ U Drugome morejskom ratu zapovjednik pukovnije *Oltramarina* je i Petrov brat Šimun, koji ima čin pukovnika, a čija je postrojba veći dio vremena provela ratujući na Levantu. U sastavu pukovnije, pored Šimunove, nalazila se i satnija bojnika Ivana Corponesea.⁷⁰

Vlastitu je uspješnu vojno-poduzetničku karijeru u Morejskome ratu započeo i Ivan Marinović osobito se istaknuvši novačenjem postrojbi vlastitim sredstvima, bez državne novčane pomoći. Godine 1701. generalni providur Mocenigo navodi kako je bojnič vojske Ivan Marinović ponovno pokazao vlastitu sposobnost unovačivši “radosna duha” ostatak pukovnije *Oltramarina*, te kako vjerno služi Republici 28 godina, a ugovor o njegovoj službi traje sedam godina za što prima plaću od sedamsto dukata godišnje.⁷¹ Ubrzo nudi popunu svoje pukovnije s još pet satnija te traži da se na čelo pukovnije postavi njegov sin Petar, što mu mletačke vlasti odobravaju. Na čelo jedne od unovačenih satnija postavlja svoga drugog sina Antuna zbog čije je maloljetnosti morao uzdržavati guvernadura.⁷² Satnija *Oltramarina* kojom je zapovijedao pukovnik Petar raspuštena je 1708. godine, a on se iz Italije vratio u Dalmaciju gdje je ubrzo postavljen za pukovnika pješačke pukovnije ustrojene od samostalnih satnija.⁷³ Iduće godine izgubio je

⁶⁵ *Isto*, 23v-24.

⁶⁶ *Isto*, kut. 68, 79-79v, 83v; kut. 70, 43v-44.

⁶⁷ *Isto*, kut. 70, 187-187v, 194v.

⁶⁸ HR-DAZD-1-GPDA, *Dispacci*, Alvise Mocenigo (1717-1720), kut. 2, 929.

⁶⁹ Spis je bez datuma, ali se nalazi između spisa datiranih koncem 1719. i početkom 1720. godine. *Isto*, kut. 3, 141-143. Kao bojnič vojske Petar Corponese se spominje u spisu datiranom 15. studenog 1720. godine. *Isto*, 414.

⁷⁰ *Isto*, kut. 2, 930-931.

⁷¹ (...) *con allegro spirito il remanente del Regimento di Nazione Oltramarina...* HR-DAZD-1-GPDA, kut. 65., 59-59v.

⁷² *Isto*, kut. 68, 88-88v, 116v-117v, 152.

⁷³ *Isto*, kut. 73, 72v-73; kut. 74, 279, 285v.

život u brodolomu, a stari se bojničar vojske Ivan obratio vlastima s molbom da na čelo sinovljeve satnije *Oltramarina* bude postavljen njegov unuk Petar Antun Bernard Marinović. Potonji je postavljen za kapetana. Djed je, zbog unukove maloljetnosti, morao uzdržavati guvernadura koji će zapovijedati satnijom.⁷⁴ Godine 1713. preminuo je i Petar Antun Bernard Marinović.⁷⁵ Kada je u vrijeme Drugoga morejskog rata u Dalmaciju pristigao novi generalni providur Alvise Mocenigo, on je zbog smanjenoga sastava nekih postrojbi raspustio i pješačku pukovnicu Marinović.⁷⁶ Potkraj rata među popisom postrojbi *Oltramarina* nalaze se satnije dopukovnika Nikole Marinovića (vjerojatno je riječ o sinu pukovnika Marina, brata bojnika vojske Ivana) i kapetana Antuna Marinovića (vjerojatno drugi sin bojnika vojske Ivana) koje se nalaze razmještene u Vrlici, odnosno u dolini rijeke Neretve.⁷⁷ Godine 1719. satnija dopukovnika Nikole nalazi se u sastavu pukovnije *Oltramarina* pukovnika Margnanija, a Antunova je satnija uvrštena na popis onih koje je providur Mocenigo raspustio.⁷⁸

Pored ovih osobito istaknutih obitelji i njihovih pripadnika u promatranome su se razdoblju u vojno-poduzetničkim aktivnostima isticali i članovi obitelji Crnica (Cernizza, poglavito bojničar (*sargente maggiore* Rade), Rizzi (osobito bojničar vojske Nicolò), Visković (pukovnik Franjo), Marković (bojničar Nikola), Buća (*Bucchia*, poglavito bojničar vojske Jerolim), Posedarski i Burović. Nadalje, postojale su i desetine ostalih manjih vojnih poduzetnika, koji su u ovome razdoblju unovačili jednu ili dvije satnije i koji su imali niže vojne činove (najčešće kapetana). Njihovo nastojanje da na čelo novounovačenih postrojbi postave nekoga od pripadnika svoje uže obitelji (najčešće braću ili sinove) – pa čak i u slučajevima kada su ovi bili maloljetni, što je podrazumijevalo obavezu da zapovjednika uzdržavaju o vlastitome trošku – zorno svjedoči o tomu kako su obiteljske (rodbinske) veze činile jezgru poslovnih patronatsko-klijentskih mreža vojnih poduzetnika.⁷⁹

Jedna od najvažnijih funkcija mreže patrona, klijenata, veza i poznanstava koje su gradili lokalni vojni poduzetnici bila je raspodjela tereta i troškova novačenja iz koje je u pravilu slijedila i raspodjela zapovjednih (i vlasničkih) položaja. Razumljivo, osobito je ta funkcija bila važna za “veće” vojne poduzetnike, odnosno one koji su sklapali poslove novačenja većega broja postrojbi (u idealnome slučaju čitavih pukovnicija). Angažirajući se u takvim većim poslovnim pothvatima, vlasnik ugovora o novačenju posao je mogao podijeliti među svojim klijentima koji su postajali podizvođači ugovorenoga posla. Detalje takvih podugovora, koje

⁷⁴ *Isto*, kut. 74, 302-302v.

⁷⁵ *Isto*, kut. 77, 286-286v.

⁷⁶ Ne spominje se pukovnikovo ime, no vrlo je izgledno kako se radi o Nikoli Marinoviću koji kasnije ima čin dopukovnika. HR-DAZD-1-GPDA, *Dispacci*, Alvise Mocenigo (1717-1720), kut. 1, 106.

⁷⁷ *Isto*, kut. 2, 355-357.

⁷⁸ *Isto*, 929-931.

⁷⁹ Opširnije vidi: Markulin, “Mletačka vojna organizacija”, 127-149.

su vojni poduzetnici sklapali međusobno, mletačka administracija, očekivano, ne bilježi izuzevši najčešće u obliku formulacije kojom se označava kako određeni poduzetnik svoje novačenje obavlja kao podizvođač ugovora (*sotto la condotta*) nekoga drugoga. Nositelj čitavoga ugovora u izvorima je u pravilu nazivan *Capo leva*. Nagrada za podizvođača koji je uspio unovačiti postrojbu u sklopu većega ugovora o novačenju nekolicine postrojbi razine satnije ili čitave pukovnije bila je dobivanje zapovjedništva (vrlo često i vlasništva) nad postrojbom odnosno, u nekim slučajevima, pored toga i dobivanje zapovjedničkih položaja u pukovniji. Tada su podizvođači, osim zapovjedništva nad postrojbom (satnijom) koju su unovačili, dobivali i čin bojnika ili dopukovnika. Podizvođači većega novačenja na zapovjedna su mjesta postrojbi koje su unovačili također mogli postaviti nekoga od svoje rodbine.

Patronatsko-klijentske mreže lokalnih vojnih poduzetnika prelazile su državne granice i nerijetko su sezale do područja daleko izvan suvereniteta mletačkoga Senata. Dobar primjer pružaju poslovi Ivana Burovića. U spisu iz 1702. godine, u kojemu se govori kako je Burović dovršio novačenje svoje pukovnije, te kako su određene satnije već poslane u Italiju, navodi se kako je on velikim troškovima (*con molto suo dispendio*) dio postrojbi unovačio u najudaljenijim krajevima (*dalle più remote parti dell' Albania*) odnosno na području albanskih gradova Kroje, Skadra i Lješa (*Croia, Scuttari i Alesia*).⁸⁰ Sličan je primjer kapetana Stojana Bjelanovića. U spisu iz 1709. godine, kojim se postavlja za kapetana satnije *Oltramarina*, za njega stoji kako je 1702. godine sa željom da se prihvati vojničkoga poziva došao na mletački teritorij iz Podgorice napustivši domovinu (*la Patria*), sva dobra i roditelje te kako je isprva služio kao kaplar na *Terra fermi*, a ubrzo je potom ponudio unovačiti jednu satniju osmanskih podanika (*una Compagnia di genti di sudditanza Ottomana*) s kojom je ponovno odmarširao za Italiju. Ta mu je satnija, stoji u spisu, bila raspuštena, a on je iskazao želju da unovači novu. Dukalom Senata to mu je odobreno, a u spisu se kaže kako satnija već ima 45 vojnika, od kojih su svi osmanski podanici (*suddite del Turco*). Generalni providur Vincenzo Vendramin izabrao ga je za njezinoga kapetana, a njemu i njegovim ljudima odredio plaće kakve uživaju časnici i vojnici *Oltramarina*.⁸¹

Još nekoliko primjera vrlo zorno svjedoče o činjenici kako su poslovne mreže vojnih poduzetnika prelazile državne granice. Godine 1717. senjski je plemić (*nobile della città di Segna*) Nikola Rafaelić mletačkome generalnom providuru vojske ponudio usluge stotinu vojnika koje je sâm okupio. Od mletačkih je vlasti tražio da mu ustupe jednu potpuno opremljenu veliku galijicu kojom bi krstario Jadranom napadajući ulcinjske gusare, a za svoje je ljude tražio samo plaću od jedne porcije (*un peso*) dvopeka mjesečno. Pozitivno odgovarajući na njegovu ponudu,

⁸⁰ HR-DAZD-1-GPDA, kut. 64, 565v-566.

⁸¹ *Isto*, kut. 74, 293v-294.

providur je zapisao kako Rafaelić ima dozvolu (*passaporto*) karlovačkoga generala.⁸² Vrlo je izgledno kako je ovaj senjski plemić jedan od sinova Nikole Rafaelića iz Senja za kojega je generalni providur Valier početkom Morejskoga rata napisao kako je 47 godina služio u satniji Ivana Radoša, a nakon smrti iza sebe je ostavio udovicu i četvero djece. Tada je jedan od njegovih sinova upisan kao vojnik u satniju *Oltramarina* kako bi se obitelj vojničkom plaćom mogla uzdržavati.⁸³

Posebno je zanimljiv primjer ponude novačenja tristo Morlaka za Papinsku državu s početka 1717. godine. Naime, providur Mocenigo, došavši u ožujku te godine na dužnost u Dalmaciju, zadarskom nadbiskupu Vicku Zmajeviću donio je pismo kardinala Pauluccija. U pismu je stajalo kako se u Anconi nalaze četiri galijice koje se namjeravaju koristiti protiv ulcinjskih gusara te kako je stanoviti kapetan Bonačić papinskim vlastima ponudio unovačiti tristo Morlaka za koje tvrdi da su osobito vješti u borbi na moru. Za svakoga je unovačenoga vojnika Bonačić tražio *donativo* od četrnaest dukata i jednu vojničku odore, a vojnička plaća je trebala iznositi jedan cekin (vrijednost mletačkoga cekina u to je vrijeme povećana s 31 na 33 lire) i jednu porciju dvopeka mjesečno. Kardinal Paulucci je zadarskome nadbiskupu naložio da pomogne Bonačićeva nastojanja te je dodao kako se potonji obavezao dovršiti novačenje u vrlo kratkome roku – do konca ožujka. Užasnuti nadbiskup nije propustio navesti sve manjkavosti, kako ga je nazvao, šupljega Bonačićeva projekta (*molto più vano progetto del capitano Bonacich*). Prvi argument kojim se poslužio ne bi li izbjegao pomoći Bonačićev naum bila je činjenica kako je pismo primio tek 14. ožujka i kako je Bonačićeve rokove više nemoguće ispoštovati. Potom je dodao, napominjući kako mu ne nedostaje oružja u borbi protiv ove ideje (*non mancano però altri obici più forti che combattone l' idea*), kako Morlaci žive udaljeni od mora te su potpuno nevični pomorskome ratovanju. Štoviše, dodao je, teško prihvaćaju vojnu službu osim ako se ne radi o obrani svojih kuća i pljačkanju neprijateljske granice. Prema nadbiskupovim riječima samo su stanovnici dalmatinske obale korisni za pomorske okršaje, ali je ovih toliko unovačeno za Levant da se nitko ne bi trebao nadati da će ih pronaći u dovoljnome broju. Pismo je završio pomirljivijim tonom kazavši kako se nada da će za buduće planove Papinske države moći uraditi više.⁸⁴

Karijera Jurja Stačića također pruža uvid u “pokretljivost” lokalnih vojnih poduzetnika. On je, kako stoji u mletačkim spisima, rođen u plemićkoj obitelji iz Bosne (*nato di Nobile Famiglia di Bossina*). Zbacivši osmanski jaram, kako stoji u tekstu, otišao je ratovati u redovima kršćanskih vojski i prvo je služio u carskoj

⁸² HR-DAZD-1-GPDA, *Dispacci*, Alvise Mocenigo (1717-1720), kut. 2, 21-22, 24.

⁸³ HR-DAZD-1-GPDA, kut. 53, 121.

⁸⁴ Providur Mocenigo javio je vlastima u Veneciji da je u ožujku 1717. po svojem dolasku u Dalmaciju nadbiskupu predao pismo. HR-DAZD-1-GPDA, *Dispacci*, Alvise Mocenigo (1717-1720), kut. 1, 49. Sadržaj kardinalova pisma i nadbiskupova odgovora nalazi se također u fondu “Dukale i terminacije.” HR-DAZD-fond 388-Dukale i terminacije, kutija 10, 10-11v.

vojsci gdje je stekao čin kapetana i istaknuo se zapovijedajući tamošnjim Hrvatima (*quei Croati*) u napadu na osmansku zemlju. Čuvši kako Venecija ima potrebu za konjanicima i kako traži ljude koji će unovačiti u konjaničke postrojbe, došao je u Dalmaciju i ponudio novačenje satnije *Croati a cavallo* u sklopu konjaničke pukovnije Julija Fenzija. Unovačivši “iz onih krajeva” (*da quelle parti* – posve izgledno je riječ o hrvatskim zemljama pod habsburškim suverenitetom) dogovorene konjanike, izabran je za kapetana svoje satnije.⁸⁵

Upravljanje postrojbama

U razdoblju nakon Morejskoga rata mogu se uočiti i prve veće poteškoće prilikom novačenja vojnika za postrojbe *Oltramarina* i *Croati a cavallo*. Tako je 1701. godine Josip Gattini pisao mletačkim vlastima kako neće uspjeti izvršiti dogovoreno novačenje jer je u propisanome roku od tri mjeseca uspio unovačiti samo jednoga vojnika!⁸⁶ Godine 1705. Giovanni Battista Benelli je ponudio unovačiti jednu pukovnicu *Oltramarina*, ali je do zadanoga roka uspio unovačiti tek jednu satnicu.⁸⁷ Sličan je neuspjeh 1712. godine morao priznati i pukovnik splitskih cernida Jerolim Cattonari, koji također nije uspio unovačiti pukovnicu *Oltramarina*.⁸⁸ O teškoćama pronalaženja novaka za nove postrojbe svjedoče i neki potezi mletačkih vlasti. Tako je nekolicina ugovora (šest) o novačenju satnija *Oltramarina* iz 1704. godine sadržavala klauzulu prema kojoj se mogu unovačiti i osuđenici (*banditi*) osim ako se ne radi o teškim osudama i razbojnicima karavana, ali kako za njih novačitelji neće dobiti *donativo*.⁸⁹ Otprilike u isto se vrijeme ustalila praksa da novačitelji moraju vraćati iznos *donativa* za sve vojnike koji unutar jedne godine od ustrojavanja postrojbe pobjegnu.⁹⁰ Generalni providur Emo je početkom Drugoga morejskog rata postrožio kazne za časnike čiji vojnici dezertiraju. Od tada je kapetan bio dužan vratiti sve plaće svakoga odbjeglog vojnika od dana kada je ovaj izvršten u popis postrojbe, osim ako je postrojbi naređen marš prema ratnim područjima.⁹¹ Nastojeći spriječiti dezerterstvo, godine 1707. generalni providur Da Riva je svim mletačkim podanicima, koji uhvate i mletačkim vlastima dovedu odbjegle vojnike, obećao nagradu od dva cekina.⁹²

No, povratak plaća ili *donativa* odbjeglih vojnika za vlasnike mletačkih profesionalnih postrojbi ni izbliza nije bila tako opasna i teška kazna kao što je bila

⁸⁵ HR-DAZD-1-GPDA, kut. 68, 128.

⁸⁶ *Isto*, kut. 65, 130v-131.

⁸⁷ *Isto*, kut. 70, 53v-54, 123v.

⁸⁸ *Isto*, kut. 75, 403-408.

⁸⁹ *Isto*, kut. 68, 114v-116, 117v-118, 119-120, 122v-123.

⁹⁰ To je postalo sastavni dio gotovo svih ugovora o novačenju postrojbi nakon 1704. godine. Vidi primjerice: *Isto*, kut. 68, 83v.

⁹¹ *Isto*, kut. 81, 90-91.

⁹² *Isto*, kut. 70, 165.

ona raspuštanja (*riforma*) čitave postrojbe, a koja se prakticirala u slučajevima kada bi mletačke vlasti utvrdile kako je brojčano stanje postrojbe ispod dopuštene razine. U tome bi slučaju kapetan gubio zapovjedništvo i vlasništvo nad postrojbom, a zajedno s time vlastitu plaću i sredstva uložena u podizanje, ali i – uzevši u obzir neredovite isplate plaća i *donativa* – uzdržavanje postrojbe. U pravilu bi vojnici tada bili uvršteni u druge postrojbe.⁹³ O tomu koliko su se vlasnici i zapovjednici trudili izbjegavati raspuštanje svojih postrojbi, svjedoči i činjenica kako su se suočeni s takvom prijetnjom radije odlučivali popuniti svoje postrojbe bez uobičajene državne naknade u obliku *donativa*. Na takav se potez 1703. godine odlučilo šest zapovjednika satnija *Oltramarina*, ali je providur ustvrdio kako niti nakon godinu dana (mletačke vlasti bile su im dale rok od dva mjeseca) u svome naumu nisu uspjeli, te je njihove postrojbe raspustio.⁹⁴ Bojnik vojske Ivan Marinović također je 1709. godine, ne bi li njegov sin Petar zadržao zapovjedništvo nad pukovnijom, ponudio unovačiti još dvije satnije bez *donativa* u novcu. Od države je tražio samo sukno za odore budućih vojnika, a nekoliko mjeseci poslije je dobrovoljno (*volontariamente*) ponudio da to obavi bez ikakvoga državnog troška (*senza alcuno Pubblico aggravio*).⁹⁵ Suočen s opasnošću raspuštanja svoje konjaničke pukovnije dragona, koja je bila svedena na samo pet satnija, pukovnik Giovanni Massa je mletačkome generalnom providuru 1707. godine ponudio da će nadopuniti svoju postrojbu uz pomoć državnoga predujma od samo dvije tisuće dukata, koje će kasnije vratiti na način da se iznos odbija od vojničkih i časničkih plaća (uobičajena naknada za novačenja i opremanje vojnika dragona iznosila je čak šezdeset dukata odnosno tri tisuće dukata po satniji).⁹⁶ Nadalje, ne bi li – u razdobljima kada su isplate *donativa* ili vojničkih plaća kasnile – spriječili dezerterstvo i osipanje postrojbe te izbjegli kaznu njezinoga raspuštanja, vojni su poduzetnici vojnike morali držati zadovoljnima isplatama vlastitoga novca (postajući na taj način kreditori države) ili barem obećanjima o takvoj isplati. Lako je pretpostaviti kako su se zapovjednici postrojbi, ne imajući u danome trenutku vlastitih sredstava, makar ponekad zaduživali kod privatnih osoba, što je, stvarajući mrežu vjerovnika i dužnika, samo povećavalo udio privatne inicijative u

⁹³ David Parrott tvrdi kako je pravo raspuštanja pojedine postrojbe, iako je imalo posve racionalne temelje, bilo jedan od najdjelotvornijih mehanizama državne kontrole nad francuskim vojnim poduzetnicima u 17. stoljeću: *Ovo pravo reformiranja ili raspuštanja postrojbi bilo je vrhovna kazna krune. Služilo je kao trajni i neizbježni podsjetnik monarhove težnje da zadrži izravnu kontrolu nad vojskom, te kao zapreka tendenciji časnika da postrojbe koje su sami podigli i često uzdržavali vlastitim sredstvima tretiraju kao osobno vlasništvo.* (preveo N. M.) Parrott, *Richelieu's Army*, 328-331. Usporedi: Parrott, *The Business of War*, 268.

⁹⁴ HR-DAZD-1-GPDA, kut. 68, 121.

⁹⁵ *Isto*, kut. 73., 72v-73; kut. 74, 302-302v.

⁹⁶ HR-DAZD-1-GPDA, *Dispacci*, Giustin Da Riva (1705-1708), kutija jedina, knjiga 1, 43-43v. *Dispacci* providura Giustina da Rive nalaze se u istoj (nenumiranoj) kutiji kao i spisi izvanrednoga komesara Sebastiana Vendramina (1717-1720).

funkcioniranju mletačke vojne organizacije tijekom promatranoga razdoblja.⁹⁷ Manipulacija vojničkim plaćama bila je jedan od načina na koji su vojni poduzetnici mogli vratiti dio sredstava uloženi u podizanje postrojbe ili ostvariti zaradu. Najjednostavniji i najrašireniji oblik takve manipulacije bio je prisvajanje plaća nepostojećih vojnika vlastite postrojbe.⁹⁸ U tome slučaju kapetan satnije je dobio plaće za svoje vojnike na osnovi zastarjeloga popisa (*rollo*), koji – bez obzira jesu li vojnici poginuli, bili zarobljeni ili dezertirali – više nije odgovarao stvarnome stanju postrojbe. Jedini način da mletačke vlasti doznaju stvarnu vrijednost onoga što su plaćale bio je organizacija smotre čitave postrojbe što se u ratnim uvjetima događalo rijetko. Mogućnosti da vojni poduzetnici na sličan način otuđuju *donativo* i *sovvenzione* spriječene su ili barem znatno umanjene na način da bi prilikom sklapanja ugovora o podizanju postrojbe vojnome poduzetniku mletačka vojna administracija odredila mjesto gdje će okupljati unovačene vojnike izvorno nazivano *Piazza d'armi*. Najčešće se radilo o većim gradovima Dalmacije i Boke, a gotovo bez iznimke to su morala biti naselja u kojima je postojao neki mletački službenik. Na takav način mletačke su se vlasti, pod pretpostavkom da je službenik dao istinito izvješće, mogle uvjeriti da *donativo* (a kasnije i plaću) isplaćuju za ono za što su namijenjeni (svaki ugovor o novačenju naglašavao je kako vojnici moraju biti sposobni za oružje i u dobi od osamnaest do pedeset, a ponekad do 45 godina).

Ne bi li se spriječile zloraba podizanja plaće za nepostojeće vojnike, providur Da Riva je 1705. godine izdao zapovijed da se – prije nego li se kapetanima postrojbi u posadama dalmatinskih i bokeljskih utvrda nastave isplaćivati plaće za njihove časnike i vojnike – trebaju obaviti smotre jer je uočeno kako stvaran broj vojnika ne odgovara popisima na temelju kojih se plaće isplaćuju.⁹⁹ U opširnim odredbama što ih je, nastojeći popraviti stanje mletačke vojske u Dalmaciji i Boki, godine 1711. izdao generalni providur Carlo Pisani, između ostaloga, stoji kako će vojnici i konji, koje kapetani budu međusobno posuđivali (*passavolanti*) želeći

⁹⁷ U vrijeme Drugoga morejskog rata generalni providuri Angelo Emo i Alvise Mocenigo nekoliko su se puta zadužili kod dalmatinskih trgovaca kako bi namaknuli novac za vojničke plaće. Mocenigo je potkraj sukoba zabilježio kako je među njima gotovo nemoguće pronaći još nekoga koji bi pristao posuditi novce državi. Zanimljivo je primijetiti i Mocenigovo zapažanje o “kruženju novca” prema kojemu je država (providur) od trgovaca posuđivala novac za vojničke plaće, a vojnici su – kupujući novcem svojih plaća od istih trgovaca sve potrepštine – činili da isti novac ponovno dođe u njihove ruke. Vidi: HR-DAZD-1-GPDA, *Dispacci*, Alvise Mocenigo (1717-1720), kut. 1, 30-33, 357, 397-398, 416-417, 425; kut. 2, 29-31, 428-429; kut. 3, 149, 151.

⁹⁸ Slično je bilo i u ostalim suvremenim europskim vojskama. Parrott, *The Business of War*, 206-211, 295-297.

⁹⁹ *Acciò sempre resti cautelato l' esborso del pubblico dinaro nelli pagamenti vengono fatti alle militie nelli presidij di queste provintie havendosi scoperto il disordine, a benche non siano li Offitiali e soldati effettivi, li viene non ostante contribuita la paga dalle Camere, ove sono ne rolli, che ciò non dovrebbero fare mentre hanno l' obbligo di far prima le rassegne per pagar gl' effettivi. Commandiamo e decretiamo per hora, che nelli pagamaneti farano a Capitani di Compagnie nelle Camere debba precedere la rassegna...* (naglasio N. M.) HR-DAZD-1-GPDA, kut. 70, 19.

prilikom smotri prikazati veće brojčano stanje svojih postrojbi biti kažnjeni službom na galijama, a kapetani će biti degradirani ili otpušteni iz službe. Nadalje, kapetanima je zabranjeno da u svoje satnije primaju bilo koju osobu ili u njih uvrštavaju nove konje bez prethodnoga odobrenja mletačkih službenika, a također im je najstrože zabranjeno da u postrojbu primaju dezertere iz drugih profesionalnih postrojbi ili posada utvrda. Kazna za takve prekršaje bila je lišavanje službe.¹⁰⁰ Otrprilike godinu dana poslije isti je providur izdao nove slične odredbe kojima je svakome kapetanu naloženo da svaka tri mjeseca mora sastaviti točan popis stanja svoje postrojbe (*pie dilista*), odvojeno izvješće o vojnicima koji su u međuvremenu umrli ili pobjegli te, u slučaju konjaničkih postrojbi, o vojnicima koji su u međuvremenu ostali bez svojih konja. Najstrože je zabranjeno međusobno posuđivanje konja i vojnika za koje kaže kako su prilikom posuđivanja u drugim postrojbama upisivani pod različitim imenima. Pukovnicima je naloženo da najmanje jednom tjedno moraju posjećivati satnije svoje pukovnije.¹⁰¹

Dakako, uvid mletačkih službenika u stvarno stanje postrojbi bio je znatno lakši u mirnodopskim nego li u ratnim razdobljima, pogotovo uzmu li se u obzir neredovitosti i kašnjenja isplate vojničkih plaća. Providur Mocenigo je tako početkom 1718. godine sa žaljenjem morao konstatirati kako “švicarske” i “njemačke” postrojbe u Dalmaciji (konkretno u Zadru i Šibeniku) odbijaju izvršiti smotru sve dok im država ne isplati sva dugovanja.¹⁰²

Jedan oblik manipulacije vojničkim plaćama ostvarivan je uskraćivanjem dijela ili čitavih plaća nižim časnicima i vojnicima. Godine 1717. providur Mocenigo je zabilježio kako su u vrijeme njegova dolaska u provinciju (u proljeće iste godine) zapovjednici postrojbi *Oltramontana* svojim vojnicima dnevno isplaćivali samo pet ili šest *soldi* umjesto uobičajenih osam čime im je nanesena znatna šteta (*sensibile pregiudicio*).¹⁰³

Vlasnicima postrojbi pružao se još niz mogućnosti da iz nje izvuku materijalnu korist. Prodaja namirnica i opreme po višim cijenama od propisanih ili stvarnih jedna je od njih.¹⁰⁴ Nadalje, prodaja časničkih položaja u to je vrijeme u svim europskim vojskama bila vrlo uobičajena praksa. Činjenica što takve aktivnosti nisu zabilježene u spisima mletačke vojne administracije u Dalmaciji prilično se uvjerljivo može objasniti pretpostavkom kako su one izlazile iz mogućnosti nadzora i kontrole mehanizmima koji su tadašnjim vladama i njihovim administracijama stajali na raspolaganju.¹⁰⁵

¹⁰⁰ *Isto*, kut. 76, 325-327.

¹⁰¹ *Isto*, 335v-338.

¹⁰² HR-DAZD-1-GPDA, *Dispacci*, Alvise Mocenigo (1717-1720), kut. 1, 413-416.

¹⁰³ *Isto*, 105-106.

¹⁰⁴ O tome kako je dobar dio opskrbnoga sustava mletačke vojske u Dalmaciji, poglavito u vrijeme kampanje, bio prepušten privatnim poduzetnicima vidi: Markulin, “Mletačka vojna organizacija”, 163-165.

¹⁰⁵ Čak i u suvremenoj francuskoj vojnoj organizaciji, za koju se smatra kako je bila najviše podložna

Zaključna razmatranja

Zaključujući ovu raspravu valja kazati kako su profesionalne postrojbe mletačke vojske u razmatranome razdoblju, slično kao što je to bio slučaj u ostalim onodobnim europskim vojskama, organizirane i vođene suradnjom države i privatnih vojnih poduzetnika. U novačenju, organiziranju i vođenju pješačkih postrojbi *Oltramarina* i konjaničkih postrojbi *Croati a cavallo*, koje su u razmatranome razdoblju činile od trećine do polovine svih profesionalnih postrojbi mletačke vojske, sudjelovale su dalmatinske i bokeljske vojne elite. Osim što su im ti poslovi pružali priliku stjecanja poglavito materijalne (financijske) koristi, njima su mogli poboljšati ili učvrstiti svoj društveni položaj. Ne bi li olakšali nesumnjivo teške i riskantne poslove novačenja, opremanja i organiziranja vojnih postrojbi, vodeći su lokalni poduzetnici razvili poslovne mreže patronatsko-klijentskih odnosa koji su nerijetko sezali preko granica mletačkoga suvereniteta. To je, zajedno s nastojanjima mletačke administracije da racionalizira svoje poslove, koji se ponajbolje očituju u organiziranju postrojbi veličine pukovnije, dovelo do izražene stratificiranja lokalnih vojnih elita. Valja također dodati kako je, osim što je Republika na ovaj način dolazila do neophodnih vojnika, vojno poduzetništvo snažno ispreplelo interese države i lokalnih elita. O masovnosti vojno-poduzetničkih aktivnosti u Mletačkoj Dalmaciji i Boki zorno svjedoči činjenica kako je od početka Morejskoga rata do konca Drugoga morejskog rata s lokalnim vojnim poduzetnicima sklopljeno tristotinjak ugovora o novačenju postrojbi *Oltramarina* i *Croati a cavalo* (od čega desetak pukovnija). U promatranome razdoblju, usprkos dužemu razdoblju mira (petnaest godina), zbog specifičnoga položaja Republike u Ratu za španjolsku baštinu te aktivnosti nisu jenjale, a izbijanje novoga rata s Osmanlijama još ih je više intenziviralo. Najzad, postrojbe koje su unovačili i organizirali lokalni vojni poduzetnici nastavile su činiti znatan dio mletačke vojske i u drugoj polovici 18. stoljeća kada se u njezinome sastavu nalazilo čak jedanaest pješačkih pukovnija *Oltramarina*.¹⁰⁶

državnoj kontroli, te u kojoj je, proporcionalno, privatna inicijativa imala najmanje udjela, takva je praksa bila vrlo raširena. Zapravo, formalizacija i institucionalizacija takve prakse bila je jedan od mehanizama pomoću kojih je središnja vlast vojsku podložila još snažnijoj kontroli. Parrott, *The Business of War*, osobito 275.

¹⁰⁶ HR-DAZD-fond 386-Zbirka tiskovina/stampata 1488. - 1959., kut. 4, sign. 2, tablica nije paginirana.

Izvori

Hrvatska – Državni arhiv u Zadru – fond 1 – Generalni providuri za Dalmaciju i Albaniju

Hrvatska – Državni arhiv u Zadru – fond 388 – Dukale i terminacije

Hrvatska – Državni arhiv u Zadru – fond 479 – Zbirka rukopisa

Hrvatska – Državni arhiv u Zadru – fond 386 – Zbirka tiskovina/stampata

Objavljeni izvori i literatura

Black, Jeremy. *European Warfare, 1660-1815*. London: UCL Press, 1994.

Cozzi, Gaetano; **Knapton**, Michael; **Scarabello**, Giovanni. *Povijest Venecije*, sv. II. Zagreb: Antibarbarus, 2007.

Čoralić, Lovorka; **Katušić**, Maja. “Conte Veneto i Cavaliere di San Marco – Ivan Radoš (o. 1616. – 1686.)”. *Povijesni prilozi* 35 (2008): 193-207.

Čoralić, Lovorka; **Buczynski**, Alexander, “Vojska”. U: *Povijest Hrvata. U Potrazi za mirom i blagostanjem: hrvatske zemlje u 18. stoljeću*, sv. 5. uredila Lovorka Čoralić, 149-158. Zagreb: Matica Hrvatska, 2013.

Duffy, Christopher. *The Military Experience in the Age of Reason*. London; New York: Routledge & Kegan Paul, 2005.

Fynn-Paul, Jeff, ur. *War, Entrepreneurs, and the State in Europe and the Mediterranean, 1300 – 1800*. Leiden; Boston: Brill, 2014.

Kiernan, Victor Gordon. “Foreign Mercenaries and Absolute Monarchy”, *Past & Present* 11 (1957): 66-86.

Lynn, John A. “How war fed war: the tax of violence and contributions during the ‘Grand Siècle’”, *Journal of Modern History* 65 (1993): 286-310.

Ljubić, Šime, ur. *Commissiones et relationes Venetae (1525-1553)*, sv. II. Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, vol. 8. Zagreb: JAZU, 1877.

Mallett, Michael E.; **Halle**, John R. *The Military organization of a Renaissance State: Venice ca. 1400 to 1617*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984.

Markulin, Nikola. “Vojno poduzetništvo u mletačkoj Dalmaciji i Boki za vrijeme Morejskog rata (1684. – 1699.)”. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 56 (2014): 91-142.

Markulin, Nikola. “Mletačka vojna organizacija u Dalmaciji i Boki od Morejskog rata (1684. - 1699.) do Požarevačkog mira 1718.”. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru, 2015.

Mayhew, Tea. *Dalmatia between Ottoman and Venetian Rule. Contado di Zara 1645-1718*. Rim: Viella, 2008.

- McNeill**, William H. *The Pursuit of Power. Technology, Armed Force, and Society since A. D. 1000*. Chicago: The University of Chicago Press, 1982.
- Novak**, Grga, ur. *Commissiones et relationes Venetae (1591-1600)*, sv. V. Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, vol. 48. Zagreb: JAZU, 1966.
- Novak**, Grga, ur. *Commissiones et relationes Venetae (1588-1620)*, sv. VI. Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, vol. 49. Zagreb: JAZU, 1970.
- Parker**, Geoffrey, ur. *The Thirty Years' War*. London; New York: Routledge, 2007.
- Parker**, Geoffrey. *The Military Revolution. Military innovation and the rise of the West, 1500-1800*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Parrott**, David. *Richelieu's Army. War, Government and Society in France, 1624-42*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Parrott**, David. *The Business of War. Military Enterprise and Military Revolution in Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- Redlich**, Fritz. *The German Military Enterpriser and his Work Force*, sv. 2. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GMBH, 1965.
- Stanojević**, Gligor. "Dalmacija u vrijeme mletačko-turskog rata 1714 - 1718. godine", *Istorijski glasnik* 1-4 (1962): 11-49.
- Stanojević**, Gligor. *Jugoslovenske zemlje u mletačko-turskim ratovima XVI-XVIII vijeka*. Beograd: Posebna izdanja Istorijskog instituta u Beogradu, 1970.
- Tallett**, Frank. *War and Society in early-modern Europe, 1495-1715*. London: Routledge, 1992.
- Thompson**, Irving A. Anthony. *War and Government in Habsburg Spain, 1560-1620*. London: Athlone Press, 1976.
- Thomson**, Janice E. *Mercenaries, Pirates, and Sovereigns. State-building and Extraterritorial Violence in Early Modern Europe*. Princeton; New Jersey: Princeton University Press, 1994.
- Vrandečić**, Josip. *Borba za Jadran u ranom novom vijeku: Mletačko-osmanski ratovi u venecijanskoj nuncijaturi*. Split: Izdanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, 2013.

Military Entrepreneurship in Venetian Dalmatia and Boka (1700 – 1718)

Nikola Markulin
Nikole Tesle 14 D
23000 Zadar
Croatia
E-mail: nikola.markulin@gmail.com

Summary

In the period from 1700-1718, that is, from the end of the Morean War (1684 – 1699) until the end of the Second Morean War (1714 – 1718), Venetian army in Dalmatia and Boka consisted of professional soldiers (*militia pagata*) and territorial militia (*ordinanza, cernida, krajina*), same as in the previous periods. It was no exception among the early modern European states to build up their armies by relying on two different organizational models. However, whereas the organization of Venetian territorial militia was strictly controlled and supervised by the state, for the professional troops it relied on a broad range of private activities, for which modern historiography has coined the term “military entrepreneurship.”

Briefly, military entrepreneurship is manifested in the fact that the sovereigns of early modern European states, usually unable to build up, organize, finance, and control suitable armies through their administrative apparatuses alone, outsourced these activities to private entrepreneurs. Even though wider scholarly circles have largely perceived this model of military organization through the well-known practice of hiring mercenary troops that were established, organized, and equipped by military commanders known as *condottieri*, who then “sold” their services and those of their troops to various European states and rulers, at the time when this practice was at its pinnacle it encompassed a far broader spectrum of organizational and financial activities beyond the direct control of the state apparatus.

In the given period, between a third and a half of all professional troops in the Venetian army was established by cooperation with military entrepreneurs from Venetian Dalmatia and Boka, and consisted of soldiers who originated from the same region. These included infantry, which the sources refer to as *Oltramarini*, and cavalry known as *Croati a cavallo*. Local elites were strongly involved in mobilizing and organizing such troops, in which process they developed business links of the patron-client type that often surpassed the borders of Venetian sovereignty. Such military entrepreneurship contributed to the stratification of the

local elites and also firmly interconnected and merged their interests with those of the state.

Keywords: military entrepreneurship, Venetian Dalmatia and Boka, professional troops of Oltramarini and Croati a cavallo, Second Morean War